

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Jakub Brabenec

Jakub, bratr Páně, v Novém zákoně

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D., S.S.L.

Praha 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Pardubicích dne 13. listopadu 2019

Jakub Brabenec

Bibliografická citace

Jakub, bratr Páně, v Novém zákoně: diplomová práce / Jakub Brabenec; vedoucí práce: Jaroslav Brož – Praha, 2020. – 93 s. (+ 1 s. příloha)

Anotace

Diplomová práce sleduje jednu z vedlejších postav Nového zákona, Jakuba, bratra Páně. První kapitola se věnuje významu a výskytu jména Jakub v biblických i nebiblických pramenech. Následující druhá kapitola se již zaobírá kanonickými texty, které nám zachycují střípky z Jakubova života. Zůstává však přesto mnoho otázek nad bližší charakteristikou naší hledané osoby Jakuba a podobou jeho pozemské rodiny. V práci je také sledována otázka, zda mohl či nemohl být Jakub opravdu vlastním bratrem Ježíše z Nazareta. Odpověď na tuto otázku budeme hledat především v kanonických textech Nového zákona. Následně poté je ve třetí kapitole pozornost věnována i apokryfním a nebiblickým pramenům, které podávají zprávu o našem Jakobovi. V souvislosti s hledaným Jakobem je zmíněna i prvotní církevní obec v Jeruzalémě, ve které Jakub hrál nezanedbatelnou vůdčí roli. Práce si klade za cíl vystihnout postavu Jakuba, bratra Páně, pomocí všech analyzovaných pramenů. V závěru je představeno souhrnné možné řešení otázek týkajících se Jakuba, bratra Páně.

Klíčová slova

Jakub, bratři Páně, evangelium, Skutky apoštolů, prvotní křesťanská obec v Jeruzalémě.

Abstract

The thesis follows one of the supporting characters from the New Testament, James, the brother of the Lord. The first chapter deals with the meaning and occurrence of the name James in both biblical and non-biblical sources. The following second chapter deals with the canonical biblical texts that depict fragments of James' life. However, many questions remain about the closer characterization of our wanted person James and the form of his earthly family. The thesis also examines whether James could or could not really be the brother of Jesus of Nazareth. Through the analysis of texts we look for the answer that canonical texts give us. Subsequently, in the third chapter attention is also directed to the apocryphal and non-biblical sources that govern us about our James. In connection with the wanted James is mentioned and the first church community in Jerusalem, in which James played a significant leadership role. The aim of the thesis is to describe the character of James, the brother of the Lord, by means of all analyzed sources. In conclusion, a summary possible solution of questions concerning James, the Lord's Brother is presented.

Keywords

James, brothers of the Lord, Acts of the Apostles, the primary Christian community in Jerusalem.

Počet znaků (včetně mezer): 140 298

Poděkování

Chtěl bych především moc poděkovat svému vedoucímu práce doc. ThLic. Jaroslavu Brožovi, Th.D., S.S.L., který mi poskytl odborné vedení.

Velký dík patří také všem, kteří mi pomohli dát moji diplomovou práci do finální podoby. Zvláště těm, kteří mi pomohli s korekturou textu. Bylo to asi těžké čtení, ale věřím, že hezké.

Díky všem, kteří na mě pamatovali v modlitbě. Jejich pomoc byla skrytá, ale byla mi velkou oporou.

Obsah

Obsah	7
Předmluva	9
Úvod.....	10
1. Jméno Jakub.....	10
1.1. Ve Starém zákoně.....	10
1.2. V Novém zákoně	11
1.3. V nekanonických biblických textech	13
1.4. V ostatních pramenech	14
2. Jakub, bratr Páně, v kanonických textech Nového zákona	16
2.1. Analýza textů v kanonických spisech NZ	19
2.1.1. Markovo evangelium.....	19
2.1.2. Matoušovo evangelium.....	29
2.1.3. Lukášovo evangelium.....	33
2.1.4. Janovo evangelium	35
2.1.5. Skutky apoštolů	39
2.1.6. První list Korintským.....	43
2.1.7. List Galatským.....	44
2.1.8. List Jakubův.....	47
2.1.9. List Judův	48
3. Apokryfní a další nebiblické prameny o Jakobovi, bratru Páně	50
3.1. Analýza textů z křesťanských apokryfů	50
3.1.1. Tomášovo evangelium.....	51
3.1.2. Evangelia dětství.....	52
3.1.3. Židokřesťanská evangelia	55
3.1.4. Zjevení Jakubova	57

3.2. Analýza textů v dalších pramenech	61
3.2.1. Joseph Flavius	61
3.2.2. Eusebius z Cesareje.....	62
3.2.3. Origenes	64
4. Jakub, předák Jeruzalemské církevní obce	66
4.1. Jakubové v Novém zákoně	66
4.2. Jakub, bratr Páně, a církevní obec v Jeruzalémě	69
4.3. Spisy připisované Jakobovi, bratru Páně	73
4.4. Jakobovo učení pohledem apoštola Pavla	76
4.5. Jakubův život ve světle kanonických textů.....	80
Závěr.....	85
Seznam použitých zkratk	88
Seznam literatury.....	89
Přílohy	94

Předmluva

Postava Jakuba, bratra Páně, je možná na první pohled velmi nenápadná, ale ve světle biblických pramenů lze vyvodit jeho nezanedbatelný význam v prvotní povelikonoční církvi. Náš protagonista sice stojí mimo úzkou skupinu dvanácti apoštolů, kteří tvořili jádro Ježíšovy skupiny, ale z dalších míst Písma víme, že určitý bližší kontakt s Ježíšem i učedníky musel nevyhnutelně mít. Jak jinak by mohl být Petrem vybrán jako hlavní představitel prvotní jeruzalémské obce.

Stojí před námi mnoho nesnadných otázek: Kdo tedy náš Jakub ve světle biblických i nebiblických pramenů opravdu byl; co má společného s Ježíšem; jestli byl opravdu jeho blízkým příbuzným; zda je opravdu autorem jemu připisovanému listu; jaká byla jeho role v prvotní jeruzalémské církevní obci; a mnoho dalších.

Je také potřeba podotknout, že Jakub, kterému se budeme věnovat, byl spíše pozdním konvertitou, neboť neuvěřil Ježíši za jeho pozemského života, ale až po osobním setkání s Ježíšem zmrtvýchvstalým. Od tohoto okamžiku máme už záznam o jeho působení v prvotní církvi v Jeruzalémě. Do té doby nevíme s jistotou, co Jakub, bratr Páně, dělal. Jen víme, že pravděpodobně do onoho setkání nebyl Ježíšovým blízkým učedníkem a že jeho „tvrdou řeč“ (J 6,60) přijímal nedobře. Po jeho obrácení do něho mohl naplno vstoupit Duch Svatý a pracovat s ním pro větší užitek prvotních křesťanů a rozvoj mladé církve v Jeruzalémě.

Úvod

Hlavní zájem práce je obrácen především do Nového zákona respektive kanonických textů, které se týkají našeho Jakuba. Pro širší uchopení naší postavy budou však využity i apokryfní texty Nového zákona. Nejprve obraťme svůj pohled na význam a výskyt jména Jakub v biblických i nebiblických pramenech. Toto hledání nás může pomalu uvést do tématu práce. Při jménu „Jakub“ nelze přeskočit jeho kulturní a historický ráz. Nacházíme se v semitském prostředí. Jméno není jen nutné označení osoby, ale především má za cíl dát nositeli určité životní poslání, které ho provází po celý jeho život. Naše hledaná postava Jakub (či Jákob) je v překladu ten, který „zabere místo jiného“.¹

1. Jméno Jakub

Původ jména naší hledané postavy nacházíme nejen v textech Nového zákona, ale již ve Starém zákoně. Vychází z řecké podoby jména *Ja^aqōb* - řec. *Ιάκωβος*. Základem jména je hebrejský kořen *ʾaqab* (= podvést) respektive jen souhláskový kořen *ʿqb* (= chytit za patu, předstihnout). Proto je v kontextu Jákob podle českých překladů nazýván *úskočným*, neboť lstí získal prvorozenectví od staršího bratra Ezaua a požehnání od otce Izáka, jak čteme v První knize Mojžíšově (Gn 27,36).²

1.1. Ve Starém zákoně

Téměř čtvrtina knihy Genesis je věnována Jákobovi, jednomu z praotců vyvoleného národa. Máme před sebou postavu, která netvoří nějakou vedlejší linii, ale naopak je jádrem dějin Vyvoleného národa. Mnohokrát můžeme slyšet v textech starozákonních pisatelů, že Hospodin je Bůh Abrahámův, Izákův a Jákobův. Praotcové mají za úkol nést a předávat radostnou zvěst SZ, že v jejich rodině (potomstvu) si našel Bůh zalíbení. Dobu Jákobova života nelze přesně

¹ LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.) *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 162.

² Srov. STUBHANN, Matthias, Michael ERNST, Friedrich V REITERER a Wolfgang BEILNER (ed.) *Encyklopedie Bible*. Bratislava: Gemini, 1992, s. 234 – 235.

vymežit, neboť nám chybí blízké porovnání mezi biblickými záznamy a jinými soudobými dokumenty. Přibližně je datován do 18. stol. př. Kr.³

Jak bylo naznačeno výše v bodu 1., jméno Jákob bylo dáno praotcovi z důvodu jeho specifického příchodu na svět. Jákob přicházel na svět tak, že *svíral patu* (hebr. 'ēqēb) svého staršího bratra Ezaua (Gn 25,26). Proto mu bylo dáno jméno „ten, který svírá“, nebo podle jiného možného výkladu „ten, který sevřel“.⁴ Podle textu v knize Genesis můžeme vyložit jméno Jákob už v přeneseném významu jako „druhorozený“ (srov. Gn 27,36).

Z následujícího života praotce Jákoba víme, že jeho spíše negativně laděné jméno je změněno Hospodinem, který ho při souboji oslovuje a říká mu: „Nebudou tě už jmenovat Jákob (to je Úskočný), nýbrž Izrael (*jiśrā'ēl* = Zápasí Bůh), neboť jsi jako kníže zápasil s Bohem i s lidmi a obstáls.“ (Gn 32,29). „Někteří badatelé tuší již v prvním jménu ozvěnu zápasu: *ja'qub-el*, Bůh zápasí (resp. chytil Bůh).“⁵ Označení Izrael pak nadále provází celý vyvolený národ, který ho přebírá za vlastní jméno.

1.2. V Novém zákoně

V Novém zákoně již nefiguruje jedna dominantní postava, která nese jméno Jakub. Osob nesoucích toto jméno je více. Bohužel přesné rozlišení Jakubů Nového zákona, jak uvidíme z analyzovaných textů, není lehce a přehledně proveditelné. Textů, které vypovídají o Jakubovi, je poměrně mnoho. V některých případech bude jednotlivá identifikace protagonistů snazší, u ostatních spíše pravděpodobná. První postavou v Novém zákoně, která nese praotcovo jméno, je otec Josefa, „muže Marie, z níž se narodil Ježíš, řečený Kristus“ (Mt 1,6). Další postavou je jeden z prvních apoštolů, které Ježíš povolal, Zebedeův syn Jakub. On byl spolu s Janem dvojicí, kterou „Ježíš pojmenoval *Boanergés*, což znamená *synové hromu* (Mk 3,17). Další

³ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996, s. 376.

⁴ Srov. tamtéž, s. 376.

⁵ AGASSO, Domenico, TARZIA, Antonio, ed. *Svatí na každý den: historie, spiritualita, umění leden - únor - březen*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 179.

postavou je Jakub, syn Alfeův, rovněž jeden z Dvanácti (viz Mk 3,18 – možná jde o „Jakuba Mladšího“ z Mk 15,40).⁶ Podle jiných autorů je náš Jakub, bratr Páně, totožný právě s Jakubem Alfeovým. Tuto verzi zastával například Kalvín, ale vzhledem k dataci a popisu příbuzenských vazeb v Novém zákoně to není moc pravděpodobné.

Další postavou Nového zákona, která nese jméno velkého praotce je jinak neznámý Jakub, jehož evangelista Lukáš považuje za otce apoštola Judy (L 6,16; Sk 1,13); pozn.: ostatní Evangelia mají místo Judy postavu Tadeáše.⁷ Čtvrtou postavou nesoucí hebrejské jméno *úskočný*, je osoba Jakuba, bratra Páně, který se svými bratry „Josefem, Šimonem a Judou“ (Mt 13,55) pravděpodobně nebyl mezi skupinou Ježíšových prvních učedníků. Dokonce ani nepřijímal, a to až do zmrtnýchvstání, Ježíšovo evangelium. Pátým Jakubem, jehož lze nalézt v Novém zákoně, je neznámý autor Jakubova listu, který se zřejmě odkazuje na vyšší autoritu některého z předchozích Jakubů. Proto například Erasmus či Luther připsali list neznámému Jakobovi.⁸ Zatím nám tedy z textů Nového zákona vychází pět mužů, kteří nesli jméno Jakub. V dalších kapitolách se budeme zabývat analýzou textů pro bližší specifikaci jednotlivých nositelů jména našeho protagonisty.

⁶ Srov. CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. Praha: Návrat domů, 2008, s. 546.

⁷ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 380.

⁸ Srov. CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*, s. 547.

1.3. V nekanonických biblických textech

Z dochovaných nekanonických textů Písma lze vysledovat určité podobnosti s texty kanonickými. V našem případě apokryfní texty potvrzují existenci postav, které nesly jméno Jakub. Postupně uvedeme jednotlivé dochované spisy, kde vystupuje postava Jakuba, přičemž nebudou uvedena všechna místa výskytu, neboť to není hlavním cílem této práce. Zaprvé je v textech citována osoba Jákoba, praotce,⁹ kterého jsme specifikovali již bodu 1.1. V textech se dále setkáváme s dalším dosud neznámým Jakubem, který dosvědčuje Ježíšův původ svědectvím o platné svatbě Josefa a Marie.¹⁰ Následuje Jakub z *Nikodémova evangelia*, taktéž pro Nový zákon neznámý. Dále neznámý Jakub, autor *Jakubova Protoevangelia*, který podle textu kvůli rozruchu v Jeruzalémě kolem Herodovy smrti odešel na pusté místo, dokud onen rozruch v Jeruzalémě neutichl, a vzdával chválu Bohu.¹¹ Ještě jiného Jakuba můžeme vysledovat v *Pseudo-Tomášově evangeliu* o Ježíšově dětství. Jméno Jakub nese prvorozený syn Josefův, resp. starší bratr Ježíšův. Je jmenován na dvou místech se stejným obsahem. Pro ilustraci uvedme krátký úryvek, neboť tato postava může teoreticky odpovídat Jakubovi, kterým se zabýváme:

Jednoho dne zavolal Josef k sobě svého prvorozeného syna Jakuba a poslal ho do zeleninové zahrádky, aby nasbíral zeleninu na přípravu jídla. Ježíš svého bratra Jakuba následoval do zahrady, což Josef a Maria nevěděli. Zatímco Jakub sbíral zeleninu, náhle vylezla z díry zmije, uštkla Jakuba do ruky a ten začal křičet hroznou bolestí. Když už umíral, řekl s trpkostí v hlase: „au, au, strašlivá zmije mě uštkla do ruky.“ Ježíš, jenž stál naproti, na to trpké zavolání přiběhl k Jakubovi, neudělal nic jiného, než že Jakubovi ruku jenom pofoukal a tak ji zchladil. A hned byl Jakub zdrav, kdežto had mrtev. (srov. PsTm 16)¹²

S pátým Jakubem se setkáváme v *Tomášově evangeliu*. Učedníci se ptají, kdo bude jejich novým vůdcem, když Ježíš odejde. On jim odpovídá, že půjdou k Jakubovi Spravedlivému.

⁹ Srov. POKORNY, Petr. A. DUS, Jan. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 343.

¹⁰ Srov. tamtéž, s. 328.

¹¹ Srov. tamtéž, s. 269.

¹² Tamtéž s. 311n.

Tím je pravděpodobně míněn Ježíšův bratr, který byl dle Ga 2,9.12 a Sk 21,18 předákem křesťanské obce v Jeruzalémě.¹³ Tomuto Jakobovi je mimo jiné připisováno autorství nejen stejnojmenného listu a evangelia, ale i dvou gnostických zjevení, ve kterých ho Ježíš nazývá svým netělesným bratrem.¹⁴ Pravděpodobně se s totožným Jakobem setkáváme v *Evangeliu Hebrejů*, kde je zachycen ve chvíli po zmrtvýchvstání, kdy se Pán zjevil Jakobovi Spravedlivému.¹⁵ Tato postava Jakuba je jmenována i ve spisu *Vyprávění o zesnutí Panny Marie*.

V *evangeliu Ebionitů* zaznívá výčet učedníků, které si Ježíš povolal, když procházel po břehu Tiberiadského jezera. Zde zaznívá jen Jakob, syn Zebedeův.¹⁶ Dále tento Jakob „Starší“ vystupuje ve spisech (už jen jmenovitě): *O příbězích apoštolů*, *Skutky Janovy*, *Skutky Ondřejovy*, *Skutky Tomášovy* a *Vyprávění o zesnutí Panny Marie*.

Dalším spisem, který také zachycuje již jen nepřímo postavu Jakuba, je *Petrovo evangelium*. V tomto díle je jmenován Levi, syn Alfeův, jenž byl povolán za učedníka (Mk 2,14) a v oddílu o vyslání učedníků je synem Alfeovým nazván Jakob (Mt 10,3).¹⁷ Tohoto Jakuba také potvrzují již výše uvedené spisy (*O příbězích apoštolů* a *Skutky Tomášovy*).

1.4. V ostatních pramenech

Vzhledem k hlavnímu zaměření práce není potřeba podat vyčerpávající seznam všech pramenů obsahujících osoby se jménem Jakob. Uvedme alespoň dva spisy, které mají pro historii církve respektive raného křesťanství velký význam. Nejprve jmenujme Josepha Flavia a jeho spis *Židovské starožitnosti*. Je zde zachycen Jakob, který je i se svými druhy obžalován veleknězem Annášem z přestoupení zákona a následně zabit (*Židovské starožitnosti* XX, 9, 1, v. 4-6). V souvislosti s tímto záznamem u Josepha Flavia navazuje vykreslení té samé situace

¹³ Srov. tamtéž, s. 97n.

¹⁴ Srov. DUS, Jan Amos. *Novozákonní apokryfy*. Vyd. 2. Přeložil Josef BARTOŇ. Praha: Vyšehrad, 2012, s. 479.

¹⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. A. DUS, Jan. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*, s. 191.

¹⁶ Srov. tamtéž, s. 193.

¹⁷ Srov. tamtéž, Poznámka 141 s. 233.

u církevního historika Eusebia z Cesareje. Jeho spis *Ecclesiastica historia* zachycuje rovněž více nositelů jména Jakub, ale nejdůležitější informace o životě Jakuba, Ježíšova bratra, se dovídáme díky jinému historiku Hegesippovi, ze kterého Eusebius čerpal. Tedy díky němu se nám zachovaly aspoň strohé informace o prvotní jeruzalémské obci a jejím předáku Jakobovi, bratru Páně. Dále je třeba uvést, že Eusebius neznal dnešní teorie klasifikování jednotlivých Jakubů NZ. Znal jen dva, a to jmenovitě Jakuba Zebedeova a Jakuba Spravedlivého (srov. *Ecclesiastica historia* II, 1). Kromě těchto novozákonních postav, je zachycena ještě postava praotce Jákoba.

2. Jakub, bratr Páně, v kanonických textech Nového zákona

Následující kapitola, jak již předjímá název, se již nebude soustředit výhradně na jednotlivé výčty nositelů jména Jakub, ale klade si za úkol analyzovat řecké kanonické texty a popsat vazby mezi Ježíšem a jeho bratry, o kterých nemnoho hovoří spisy NZ. Perikopy jsou vybrány v souvislosti s naší hledanou postavou Jakuba, bratra Páně. Poté v následující kapitole připojíme i kratší analýzu apokryfních a nebiblických pramenů, kterým jsme se už krátce věnovali v první kapitole, a poslouží nám k dotvoření identifikace našeho Jakuba.

Bližší charakteristiku bratrů Páně nám předkládají kompletně pouze dvě kanonická evangelia Marka a Matouše. Jména bratrů jsou: Jakub, Josef, Šimon a Juda.¹⁸ Vyvstává složitá otázka ohledně příbuzenského vztahu této čtveřice s Ježíšem. Ještě než se budeme zabírat jednotlivými texty, přibližme si nejdříve pojem *bratr*, který nemůžeme v našich textech chápat jen ve smyslu západního člověka. Musíme blíže pochopit, jak tomuto výrazu rozuměl člověk ze semitského prostředí, a to ještě dva tisíce let nazpět. V biblickém jazyce slovo „*bratr*“ (ἀδελφος) označuje bratra vlastního (Gn 4,2) či nevlastního (Gn 20,13), potom také slovo zahrnuje i vztah příbuzného, patřícího v užším nebo širším smyslu k širší rodině respektive k čeledi (Gn 13,8). Dále se označením bratr může mínit příslušník stejného kmene nebo národa (Nu 36,2), přítel (2S 1,26) a kolega (2 Kr 9,2), či dokonce se může užit i pro vyjádření zdvořilosti pro cizince (Gn 29,4). Za „bratry“ je možné považovat i všechny příslušníky národa a stává se oslovením člověka, který se mnou sdílí stejnou zemi či víru. Na tento jazykový úzus

¹⁸ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 111.

navazuje i Nový zákon, kde je pojmem bratr pojmenováván druhý křesťan (srov. Mt 23,8; Mt 28,10 a nespočet dalších, hlavně ve Skutcích apoštolů).¹⁹

Biblické texty nedávají jasné vyjádření v otázce příbuzenského vztahu mezi Ježíšem a jeho výše uvedenými „bratry“ (a také „sestrami“ viz Mt 13,56 a Mk 6,3). Uvedme pro ilustraci tři možné teorie, které se snaží vysvětlit, jak to bylo s Ježíšovou nejbližší rodinou.

Podle *prvního* možného názoru lze říci, že „bratři“ byli mladší děti Josefa a Marie. Tato teorie je podporována významem slova „prvorozený“ (L 2,7), ze kterého lze usuzovat na skutečnost, že po narození Ježíše existoval mezi Josefem a Marií běžný manželský vztah. Pravděpodobně tedy mohli mít spolu i další potomstvo. Tento názor byl silně zastáván ve 4. století římským laikem Helvidiem,²⁰ avšak vlivem rozkvětu nauky o trvalém panenství Mariině se brzy stal herezí. Proti Helvidiu vystoupil například Jeroným ve spise *Adversus Helvidium de perpetua virginitate beatae Mariae* (383 po Kr.), kde jeho nauku popírá.²¹ Přesto od časů reformace zastávají protestanté všeobecně tento Helvidiův názor.

Druhým možným uchopením je názor, že „bratři“ byli děti Josefa s jeho předchozího vztahu s ženou, která již zemřela. Tuto teorii poprvé uvedl Epifanes²² (biskup v Salamide na Kypru ve 4. století po Kristu), a v téže době ji za své učení přijala i Východní pravoslavná církev a současná evangelická exegeze tuto verzi taktéž připouští.²³ Její

¹⁹ Srov. STUBHANN, Matthias, Michael ERNST, Friedrich V REITERER a Wolfgang BEILNER, ed. *Encyklopedie Bible*, s. 89n; srov. taktéž. BAUCKHAM, Richard. *Jude and the relatives of Jesus in the early church*. New York: T & T Clark International, 2004, s. 19–20.

²⁰ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*. Praha: Centrum biblických studií, 2016, s. 33.

²¹ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*. Trnava: Dobrá kniha, 2013, s. 272.

²² Srov. NEUSNER, Jacob a Bruce D. CHILTON. *The Brother of Jesus: James the just and his mission*. Leiden: Westminster John Knox Press, c2001, s. 13n.

²³ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 31.

obhájci obvykle předpokládají, že opozice bratří proti Ježíšovi v době jeho života na zemi, byla způsobena hlavně žárlivostí na to, co jejich mladší poloviční bratr konal.

Třetí možné vysvětlení, že „bratři“ byli ve skutečnosti Ježíšovými bratrance, podporoval svatý Jeroným na obranu učení o trvalém panenství Ježíšovy matky (viz spis proti Helvidiovi). Toto vysvětlení přijala za své učení Římskokatolická církev. Aby Jeronýmovo vysvětlení mohlo fungovat, musí platit následující série předpokladů:

- 1) Správná interpretace J 19,25 je ta, že poblíž kříže nestáli čtyři, nýbrž jen tři ženy, tedy Marie, matka Ježíše, její sestra, ztotožněná s Marií Kleofášovou, a Marie Magdalská.
- 2) „Druhá Marie“ (J 19,25) je totožná s Marií, která vystupuje jako „matka Jakuba mladšího a Josefa“ (Mk 15,40).
- 3) Tento „Jakub mladší“ je apoštolem, v Mk 3,18 nazvaným „syn Alfeův“.
- 4) „Druhá Marie“, byla vdána za Alfea. Proč se jí říkalo „Kleofášova“ (manželka Kleofáše), Jeroným neví.

Abychom tedy mohli stát za tvrzením svatého Jeronýma, musíme přijmout, že Kleofáš bylo jiné jméno pro Alfea, nebo že tato předchozí Marie byla dvakrát vdaná. Znamená to, že Jeroným svojí zajímavou, ale už ne tolik přesvědčivou exegezí, omezil počet mužů, pojmenovaných v Novém zákoně, Jakub, pouze na dva – syna Zebedeova a Jakuba, bratra Páně, který byl zároveň apoštol, známý jako „Menší“. To vše znamená, že oslovení „moji bratři“ (Mt 28,10) se týká již zmíněné širší skupiny rodinných příslušníků.²⁴ Vraťme se ještě krátce k pojmu „bratranec.“ V Novém zákoně je tento blíže specifikující termín pro pokrevní bratrance užit pouze jednou, a to u apoštola Pavla v listě Koloským: „καὶ Μᾶρκος ὁ ἀνεψιὸς Βαρναβᾶ“ (Kol 4,10). Vzhledem k četnosti užití pojmu *ἀδελφός* oproti *ἀνεψιός*, které se v celém Písmu vyskytuje pouze čtyřikrát, nelze absolutně tvrdit, že by pojem *ἀδελφός* musel nutně označovat pokrevního bratra vzešlého ze stejné matky, neboť se v Písmu nachází 1269krát a neoznačuje jednoznačně definovaný vztah.²⁵

²⁴ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 111n.

²⁵ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 262.

2.1. Analýza textů v kanonických spisech NZ

Následující rozbor textů vychází z řeckého originálu podle kritického 28. vydání Nestle-Aland a z jeho české verze obsažené v Českém ekumenickém překladu (ČEP). Po předložení jednotlivých textů bude následovat literární a jazyková analýza textu vybraných pasáží. Výchozí poznatky z úryvků budou východiskem i pro následné kapitoly, které se věnují bližšímu rozlišení jednotlivých Jakubů Nového zákona, a poté i bližší specifikaci života, rodiny a postavení Jakuba, bratra Páně. Texty jsou proto vybrány v souvislosti s naší hledanou postavou. Hlavním cílem analýzy není detailní srovnání jednotlivých komentářů, ale snaha přiblížit problematiku našeho Jakuba očima biblických úryvků, které nám o něm přímo či nepřímo zanechávají svědectví.

2.1.1. Markovo evangelium

Mk 3,31–35.

31 Καὶ ἔρχεται ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ ἔξω στήκοντες ἀπέστειλαν πρὸς αὐτὸν καλοῦντες αὐτόν.

32 καὶ ἐκάθητο περὶ αὐτὸν ὄχλος, καὶ λέγουσιν αὐτῷ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου [καὶ αἱ ἀδελφαί σου] ἔξω ζητοῦσίν σε.

33 καὶ ἀποκριθεὶς αὐτοῖς λέγει· τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί [μου];

34 καὶ περιβλεψάμενος τοὺς περὶ αὐτὸν κύκλῳ καθημένους λέγει· ἴδε ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

31 Tu přišla jeho matka a jeho bratři. Stáli venku a vzkázali mu, aby k nim přišel.

32 Kolem něho seděl zástup; řekli mu: „Hle, tvoje matka a tvoji bratři [a tvoje sestry] jsou venku a hledají tě.“

33 Odpověděl jim: „Kdo je má matka a moji bratři?“

34 Rozhlédl se po těch, kteří seděli v kruhu kolem něho, a řekl: „Hle, moje matka a moji bratři!“

35 ὁς [γὰρ] ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, οὗτος ἀδελφός μου καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν. 35 Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.“

Zasazení našeho úryvku spadá v synoptické tradici do počátku Ježíšova veřejného působení, které vyvolalo negativní ohlas a odmítnutí u jeho příbuzných. Pro pochopení Ježíšových příbuzných a naslouchajícího zástupu je důležité zmínit, že celý děj se odehrává v Kafarnaum, rodné oblasti Ježíše Krista. Většina posluchačů tedy Ježíše znala od jeho prvních let. U synoptiků, jak uvidíme z analýzy dalších textů²⁶, je příběh zachycen až na nepatrné odlišnosti v důzrech téměř stejně. Vyprávění o Ježíšově rodině začíná u Marka ve chvíli, kdy se rodina doslechla o Ježíšově jednání (vv. 20–21) a domnívala se, že přišel o rozum. Rodinní příslušníci si k němu nenašli cestu²⁷ a považovali ho za blázna.²⁸ Znovu se po podobenství o domu siláka objevuje téma příchozích příbuzných ve v. 31, kde hlavní roli hraje příchozí „Ježíšova Matka a jeho bratři“. K otázce, zda se jedná o jeho „rodné“ bratry, sestry či bratrance, bude dále předloženo možné vysvětlení v analýze zaměřené na 6. kapitulu Markova evangelia. Ve v. 31 je položen zvláštní důraz na sloveso „ἀπέστειλαν“, které vytváří dojem oficiální delegace, jež je *znepokojena* (sloveso užito obdobně jako ve v. 21) Ježíšovým duševním zdravím. Ježíš tuto pozici rodinných příslušníků, kteří stáli venku, ihned učitelsky využil pro rozlišení, kdo je v jeho duchovní rodině „venku“ a kdo je „uvnitř“ (srov. Mk 4,10–12).²⁹

²⁶ Mt 12,46–50 a L 8,19–21.

²⁷ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 57.

²⁸ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše: porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2009, s. 272.

²⁹ Srov. DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 145.

Následný v. 32 děj posouvá již dovnitř budovy, kde Ježíš učil zástup (ὄχλος). Stejné slovo je použito již v předešlé části Markova evangelia. Označuje zástup, který sedí „kolem Ježíše v kruhu“ (Mk 3,34), a vizuálně potvrzuje, že Ježíš je tím, kdo učí „s mocí“ (Mk 1,27). Dále má v. 32 významový důraz položen na dvě slova: „ζητοῦσίν“ („hledat“ či „pátrat“), které se na jiných místech užívá v intenci zlovolných plánů Ježíšových odpůrců. (např. Mk 12,12). Zvláštní je také opakování slova „venku“, jako by autor chtěl prohloubit „propast“ mezi Ježíšem a jeho příbuznými.³⁰ Ještě pohledme na v. 32, kde se vynechávají slova „καὶ αἱ ἀδελφαί σου“. Důvod, proč opisovač textu tento výraz vynechal, není jasné. Uvedme některé argumenty, které mohli písaře vést k vynechání části verše

1) Může se jednat o haplografii, kdy přepisovač neúmyslně vynechal verš, protože mu předcházela podobná: „οἱ ἀδελφοί σου“.

2) Písař úmyslně vynechal tuto část o sestřích s úmyslem harmonizovat verš s Mt 12,47 a L 8,20.

3) Opisovač pouze chtěl sladit v. 32 s v. 31 a 34, což by ale nekorespondovalo zase s v. 35.

Vzhledem k podpoře dochovaných rukopisů má pevnější zastání kratší verze (viz rukopisy κ, B, C, K, L, W). Nestle Aland 28 (A, D, Γ, 700) naopak upřednostňuje delší variantu. Důvodem je Ježíšovo časté vzhledem k tehdejší společenské etice protichůdné konání a mluvení.³¹ Následující v. 33 posouvá děj na vrchol. Nastupuje řečnická (až provokující) otázka, která ještě více podtrhuje význam následného prohlášení (v. 35) o skutečných „bratřích a matkách“. Významu slova „bratr“ jsme se už věnovali v úvodu do druhé kapitoly. Ježíšovi příbuzní jsou tedy „všichni, kdo plní vůli Boží“. Toto vyjádření je první z řady *gnómických* výroků, které mají formu „každý“ nebo „pokud někdo“ a zdůrazňují především hodnotu učednictví pro ty, kdo nejsou povoláni

³⁰ Srov. tamtéž, s. 145.

³¹ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 255n.

k následování Ježíše. Dalším příkladem takového výroku mohou být například Ježíšova slova při poučování učedníků „kdo není proti nám, pro nás“ (Mk 9,40). Použitý pojem „θέλημα τοῦ θεοῦ“ Marek v evangeliu uvádí pouze zde. Je to odkaz na Boží vládu nad stvořením.³² Tento pojem má kořeny již ve Starém zákoně a vyskytuje se například také v Ž 40,9; 103,21 či 143,10.

Shrnutí úryvku a aktualizaci jeho významu pro současnost lze vyjádřit následovně. Všichni, kdo konají Boží vůli, se stávají členy Ježíšovy rodiny, což v důsledku znamená, že jsou ochotni stejně jako Ježíš přijmout v souladu s Božím přáním i utrpení a odmítnutí. Tedy solidarita s Ježíšem v utrpení a nepochopení činí z člověka bratra, sestru či matku Ježíše. Předpoklad solidarity je členství v nové rodině (bratří a sester v Kristu).³³ Důležitá je i zmínka „o sestřích“, neboť v Izraeli v té době nebylo možné, aby žena byla učednicí. Ježíš toto překračuje a nepřijímá dobové vyšší společenské postavení muže nad ženou. Všichni jsou v něm jedno.³⁴ Pro lepší uchopení paralelních textů, které budou následně analyzovány, uvedme paralelní synoptické perikopy vedle sebe.

³² Srov. DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka.*, s. 146.

³³ Srov. tamtéž, s. 148.

³⁴ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše: porozumět Božímu slovu*, s. 273.

Mk 3,31–35

31 Tu přišla jeho matka a jeho bratři. Stáli venku a vzkázali mu, aby k nim přišel.

32 Kolem něho seděl zástup; řekli mu: „Hle, tvoje matka a tvoji bratři [a tvoje sestry] jsou venku a hledají tě.“

33 Odpověděl jim: „Kdo je má matka a moji bratři?“

34 Rozhlédl se po těch, kteří seděli v kruhu kolem něho, a řekl: „Hle, moje matka a moji bratři!“

35 Kdo činí vůli Boží, to je můj bratr, má sestra i matka.“

Mt 12,46–50

46 Ještě když mluvil k zástupům, hle, jeho matka a bratři stáli venku a chtěli s ním mluvit.

47 Někdo mu řekl: „Hle, tvá matka a tvoji bratři stojí venku a chtějí s tebou mluvit.“

48 On však odpověděl tomu, kdo mu to řekl: „Kdo je má matka a kdo jsou moji bratři?“

49 Ukázal na své učedníky a řekl: „Hle, moje matka a moji bratři.“

50 Neboť kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka.“

L 8,19–21

19 Přišla za ním jeho matka a bratři, ale nemohli se k němu dostat pro zástup.

20 Lidé mu oznámili: „Tvoje matka a bratři stojí venku a chtějí se s tebou setkat.“

21 On jim odpověděl: „Má matka a moji bratři jsou ti, kdo slyší Boží slovo a podle něho jednají.“

Mk 6,3–4

3 οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τέκτων, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας καὶ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ Ἰωσήτου καὶ Ἰούδα καὶ Σίμωνος; καὶ οὐκ εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ ὧδε πρὸς ἡμᾶς; καὶ ἐσκανδαλίζοντο ἐν αὐτῷ.

4 καὶ ἔλεγεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς ὅτι οὐκ ἔστιν προφήτης ἄτιμος εἰ μὴ ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ καὶ ἐν τοῖς συγγενεῦσιν αὐτοῦ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

3 „Což to není ten tesař, syn Mariin a bratr Jakubův, Josefův, Judův a Šimonův? A nejsou jeho sestry tady u nás?“ A byl jim kamenem úrazu.

4 Tu jim Ježíš řekl: „Prorok není beze cti, leda ve své vlasti, u svých příbuzných a ve svém domě.“

Úryvek je zasazen na počátek Ježíšova kázání v Nazaretě. Jeho slova, která se projevují moudrostí a mocí, končí silným nepřijetím ze strany přítomných. Text je také doložen i ze svitků od Mrtvého moře.³⁵ V sobotu Ježíš vchází do synagogy a začíná učit. „Mnoho lidí ho poslouchalo a v úžasu říkali: Odkud to ten člověk má?“ (Mk 6,2). Tato otázka je jedna z mnoha, které se souhrnně nazývají „otázky po Ježíšově totožnosti a moci“. Podobné otázky vystupují v celém Markově evangeliu. Údiv, kterým posluchači reagovali na Ježíšova slova, se nesl v pohrdavém tónu. Nemohli pochopit, jak může být dána taková moc někomu, kdo je stejný jako oni. Protože po zjištění odkud Ježíš pochází, se jim najednou stává „kamenem úrazu“ (Mk 6,3).³⁶ Slova „Což to není ten tesař, syn Mariin a bratr Jakubův, Josefův, Judův a Šimonův? A nejsou jeho sestry tady u nás?“ poukazují přímo na to, že zástup dobře věděl, kdo k nim promlouvá. Nemohli samozřejmě pochopit, jak Ježíš, dosud známý pro svoji tesařskou (resp. řemeslnickou; slovo τέκτων odpovídá latinskému faber) profesi, mluví jako prorok. Otázka na Ježíše, odkud má svoji

³⁵ Srov. CHARLESWORTH, James H., ed. *Ježíš a svitky od Mrtvého moře*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 49.

³⁶ Srov. DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka*, s. 195.

moudrost, je vzhledem k přítomným lidem pochopitelná.³⁷ Přibližme pohled ještě na důležité sloveso „pohoršit se“ (ἐσκανδαλίζοντο), které má původ v podstatném jméně σκάνδαλον (ve významu: „kámen, o který člověk zakopne“). Ti, kteří se „pohorší“, stojí podle Ježíše „mimo“ a jeho učení nechápu.³⁸

Dostáváme se k prvnímu kanonickému textu, který konkrétně zachycuje hledanou osobu Jakuba, bratra Páně (ἀδελφὸς Ἰακώβου). Díky tomuto úryvku z 6. kapitoly se můžeme pohledem vrátit k úryvku prvnímu (Mk 3,31–35) a předpokládat, že „venku“ před domem byl s Marií, matkou Ježíše i náš hledaný Jakub, bratr Páně. Vysvětlení pojmu „bratr“, viz úvod ke druhé kapitole. Zastavme se ještě u slov „ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας“, která mají svůj specifický důraz. Označení Ježíše jako „syna Mariina“ je v souvislosti té doby naprosto mimořádné, protože syn se vždy nazýval po otci. (srov. Mt 13,55; L 3,23; Mk 1,19; 2,14). Důvod, proč obyvatelé Nazareta takto Ježíše oslovují je možná dán skutečností, že Josef už pravděpodobně zemřel. Ale i v tomto případě by bylo označení po matce neobvyklé, neboť toto označení se užívá buď polemicky a jako narážka na nemanželský původ, nebo pro vyjádření víry v narození se z Panny.³⁹

Posledním tématem, které ještě vyzdvihneme z našeho úryvku, je nepřijetí Ježíše od jeho příbuzných a v jeho domovině. Ve vesnické kultuře, jaká panovala tehdy v prostředí Nazaretu prvního století, bylo vystoupení či odloučení jednoho člena od rodiny příčinou hanby a potupy pro všechny její členy.⁴⁰ Verš 4 je aforismus, který Ježíš vztahuje na svoji osobu. Výrok má obdobu nejen v dalších evangeliích (např. L 4,24), ale i nekanonických spisech. Avšak žádná z možných textových paralel neužívá slova „prorok“. Tedy je pravděpodobné, že Marek Ježíše předkládá jako ozvěnu starozákonního motivu

³⁷ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*, s. 72.

³⁸ Srov. DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka*, s. 196.

³⁹ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*, s. 72.

⁴⁰ Srov. DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka*, s. 197.

odmítnutého proroka,⁴¹ který evangelista Lukáš rozvíjí jako stěžejní motiv svého evangelia (viz zejména L 4,16–30). Taktéž i u proroka Izaiáše 53,3 (LXX) „trpící Služebník“ je v nevážnosti u všech lidí.⁴²

Mk 15,40

40 Ἦσαν δὲ καὶ γυναῖκες ἀπὸ μακρόθεν θεωροῦσαι, ἐν αἷς καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσήτος μήτηρ καὶ Σαλώμη,

40 Zpovzdálí se dívaly také ženy, mezi nimi i Marie z Magdaly, Marie, matka Jakuba mladšího a Josefa, a Salome,

Přesuňme se na konec Markova evangelia. Nacházíme se v poslední chvíli Ježíšova pozemského života. Paralely s naším veršem tvoří texty Mt 27,56; J 19,25 a L 23,49. Lukáš jako jediný nezaznamenává jména osob, ale jen zmiňuje přítomnost žen, které Ježíše a apoštoly doprovázely. Hlavní pohled v tomto verši nebude věnován Marii Magdalské ani Salome, ale druhé ženě ve výčtu, Marii, která je matka „ἡ Ἰακώβου τοῦ μικροῦ καὶ Ἰωσήτος“. Tato žena je většinou komentátorů považována za matku Jakuba „Mladšího“, jednoho z Dvanácti, známého také jako Jakub, syn Alfeův (viz Mk 3,18), a nikoli za matku Jakuba, bratra Páně. Jak to vše lze propojit s významem předchozího textu (Mk 6,3–4)? Z něho logicky vyvstává tvrzení, že Maria matka Jakuba a Josefa je i Ježíšovou matkou. Jediné, co lze z našeho úryvku celkem zřetelně vyvodit, je odlišnost Jakuba „Menšího“ („Mladšího“) a Jakuba, syna Zebedeova (viz Mk 1,19; 3,17).⁴³ Hluběji se budeme věnovat paralelnímu úryvku u evangelisty Matouše, kde vystupuje i matka posledního zmiňovaného Jakuba.

⁴¹ Srov. např. Neh 9,26.30; Jer 35,15; Ez 2,5; Oz 9,7.

⁴² Srov. DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka*, s. 197.

⁴³ Srov. tamtéž, s. 449.

Mk 16,1

1 Καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου
Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ
[τοῦ] Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν
ἀρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν
αὐτόν.

1 Když uplynula sobota, Marie
z Magdaly, Marie, matka Jakubova,
a Salome nakoupily vonné masti, aby
ho šly pomazat.

Přistupme k poslednímu úryvku z Markova evangelia, který je součástí poslední kapitoly Markova evangelia. Užší kontext tvoří vv. 1–8, které hovoří o zprávě o Ježíšově vzkříšení. Místo konání děje je Jeruzalém a Ježíšův hrob. V příběhu vystupují stejné osoby jako v předešlém úryvku. Opět je zde jmenována Marie „matka Jakubova“. Proč autor v textu vynechal oproti předchozí perikopě dodatek „καὶ Ἰωσήτος“, nevíme. Evangelista v předchozí kapitole (v. 47) ještě toto specifikum užívá, ale pro změnu neužívá specifikum „ἡ Ἰακώβου“. Takovéto zaměňování jmen je nezvyklé.⁴⁴ Vzhledem ke kontextu je velmi pravděpodobné, že jde o tu samou Marii, matku Jakuba, bratra Páně, jako v Mk 15,40. Jména protagonistů se tedy shodují jen částečně, z čehož vyplývá možnost, že zde jde o samostatnou část tradice. Všem textům (viz další rozbory) je společná jen postava Marie z Magdaly.⁴⁵ Pro lepší přehled osob, které vystupují v paralelních textech o konci Ježíšova pozemského života, uveďme vedle sebe texty s událostmi ukřižování a navštívení prázdného hrobu.⁴⁶

⁴⁴ Srov. Tamtéž, s. 457.

⁴⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016, s. 294.

⁴⁶ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011, s. 485.

Mt 27,56	Mk 15,40	L 23,46	J 19,25
Mezi nimi Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova i Josefova a matka synů Zebedeových.	Zpovzdálí se dívaly také ženy, mezi nimi Marie z Magdaly, Marie matka Jakuba mladšího a Josefa, a Salome.	Všichni jeho přátelé stáli opodál, i ženy, které Ježíše doprovázely z Galileje a všechno to viděly.	U Ježíšova kříže stály jeho matka a sestra jeho matky, Marie Kleofášova a Marie Magdalská.
Mt 27,67	Mk 15,47	L 23,55	
Byla tam Marie z Magdaly a jiná Marie, které seděly naproti hrobu.	Marie z Magdaly a Marie matka Josefova se dívaly, kam byl uložen.	Ženy, které přišly s Ježíšem z Galileje, šly za ním; viděli hrob i to, jak bylo tělo pochováno.	
Mt 28,1	Mk 16,1	L 24,10	J 20,3
Když uplynula sobota a začínal první den týdne, přišly Marie z Magdaly a jiná Marie, aby se podívaly k hrobu.	Když uplynula sobota, Marie z Magdaly, Marie, matka Jakubova, a Salome nakoupily vonné masti, aby ho šly pomazat.	Byla to Marie z Magdaly, Jana a Marie Jakubova a s nimi ještě jiné, které to pověděly apoštolům.	První den po sobotě, když ještě byla tma, šla Marie Magdalská k hrobu a spatřila, že kámen je od hrobu odvalen.

2.1.2. Matoušovo evangelium

Mt 12,46–50

46 Ἐτι αὐτοῦ λαλοῦντος τοῖς ὄχλοις ἰδοὺ ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰστήκεισαν ἔξω ζητοῦντες αὐτῷ λαλῆσαι.

[47 εἶπεν δέ τις αὐτῷ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἐστήκασιν ζητοῦντές σοι λαλῆσαι.]

48 ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν τῷ λέγοντι αὐτῷ· τίς ἐστὶν ἡ μήτηρ μου καὶ τίνες εἰσὶν οἱ ἀδελφοί μου;

49 καὶ ἐκτείνας τὴν χειρὰ αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ εἶπεν· ἰδοὺ ἡ μήτηρ μου καὶ οἱ ἀδελφοί μου.

50 ὅστις γὰρ ἂν ποιήσῃ τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς αὐτός μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστίν.

46 Ještě když mluvil k zástupům, hle, jeho matka a bratři stáli venku a chtěli s ním mluvit.

[47 Někdo mu řekl: „Hle, tvá matka a tvoji bratři stojí venku a chtějí s tebou mluvit.“]

48 On však odpověděl tomu, kdo mu to řekl: „Kdo je má matka a kdo jsou moji bratři?“

49 Ukázal na své učedníky a řekl: „Hle, moje matka a moji bratři.

50 Neboť kdo činí vůli mého Otce v nebesích, to je můj bratr, má sestra i matka.

Přesuňme náš pohled k Matoušovu evangeliu. Máme před sebou paralelní text k úryvku Mk 3,31–35, kterému jsme se už věnovali. Pokusme se podívat na příběh více v kontextu dvou předchozích kapitol Matoušova evangelia. Vypravěč příběhu zřejmě předkládá příběh zaměřený především na duchovní smysl a soustředí se na ty, kdo jsou opravdoví Ježíšovi „příbuzní“. Matouš tímto duchovním významem slov zřejmě reaguje na předcházející příběhy: Poznání Otce a Syna a jejich lásku (Mt 11,25–30); jeho pokolení ho nechápe (Mt 11,16–24); farizeové se rozhodují, že ho zabijí (Mt 12,14); obviní ho ze spolupráce se satanem (Mt 12,24); a žádají po něm znamení (Mt 12,38nn); i jeho vlastní rodina, jak jsme četli u Marka, ho považuje za blázna. Matouš tento

negativní detail vynechává a ukazuje nám, kdo je pravý Ježíšův učedník, kdo patří do Boží rodiny. Tedy dvě kapitoly, které předcházejí našemu úryvku, se uzavírají kladným výhledem, že Ježíš není sám. Na místo tělesného příbuzenství nastupuje příbuzenství v duchu. Rodí se jakoby nová rodina, ve které jsou Ježíšovi „matky, bratři i sestry“. Stáváme se příbuznými s Bohem, „jsme z jeho rodu“ (Sk 17,28). Tato nabídka je dána každému člověku, blízkému či vzdálenému.⁴⁷ Toto například můžeme říci o Panně Marii, která je nazývána matkou, protože řekla plně „fiat“ Boží vůli. Tak i my, když přijímáme Slovo a uskutečňujeme ho ve svém životě, dáváme mu život. Na této myšlence se dá například postavit přístup k ekumenismu i k překonání kulturních bariér, ve kterém vždy byli křesťané příkladem. Vhodným příkladem mohou být zejména Světová setkání mládeže, kde se nespočet národností setkává na jednom místě, ale pro všechny je společné „jedno tělo a jeden Duch, ... jeden je Pán, jedna víra, jeden křest, jeden Bůh a Otec všech, který je nade všemi, skrze všechny působí a je ve všech.“ (Ef 4,4–6).

⁴⁷ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše: porozumět Božímu slovu*, s. 271n.

Mt 13,55–56

55 οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;
οὐχ ἡ μήτηρ αὐτοῦ λέγεται Μαριάμ καὶ
οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰάκωβος καὶ Ἰωσήφ
καὶ Σίμων καὶ Ἰούδας;

56 καὶ αἱ ἀδελφαὶ αὐτοῦ οὐχὶ πᾶσαι πρὸς
ἡμᾶς εἰσιν; πόθεν οὖν τούτῳ ταῦτα
πάντα;

55 Což to není syn tesaře? Což se jeho
matka nejmenuje Maria a jeho bratři
Jakub, Josef, Šimon a Juda?

56 A nejsou všechny jeho sestry u nás?
Odkud to tedy ten člověk všechno má?*

Evangelista Matouš se tímto úryvkem, poté co předložil vlastní látku (Ježíšova podobenství v Nazaretě), vrací k předloze Markova evangelia.⁴⁸ Našemu úryvku předchází Ježíšova touha se odebrat do svého rodného kraje ke své rodině, aby také tam kázal radostnou zvěst. Vlastní domovina Ježíše však odmítá. Zástup nemůže pochopit, odkud Ježíš bere všechnu svoji „moudrost a mocné činy“ (Mt 13,54). Odpověď na tuto otázku se trochu liší od paralelního textu u Marka. Matouš Ježíše nazývá „ὁ τοῦ τέκτονος υἱός“, čímž možná chce upozornit, že je pro něj Ježíš víc než pouhý tesař.⁴⁹ Dále je zmíněn původ Ježíše. Oproti zvláštní formulaci „ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας“, (Mk 6,3), Matouš neobvyklé či až snad urážlivé označení zmírňuje a poupravuje i celkovou formulaci. Teorii ohledně Ježíšových sourozenců jsme se věnovali výše. Pro připomínku lze zmínit, že katolická tradice přijímá jiný pohled, než třeba pravoslavné církve, a to vysvětlení, že Ježíš neměl žádné jiné sourozence, a to ani nevlastní z hypotetického prvního manželství Josefova. Naopak Pravoslavná církev přijímá vysvětlení, že Josef byl už vdovcem a zmiňovaní Ježíšovi bratři a sestry jsou jeho nevlastní sourozenci z Josefova prvního

⁴⁸ Srov. LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 171.

⁴⁹ Srov. HARRINGTON, Daniel J, ed. *Sacra Pagina: evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, s. 238.

manželství. Pro podporu nauky o Marii jako ustavičné Panně lze přijmout obě varianty, neboť v této nauce nejde o otázku instrumentální. Matouš se tomuto tématu dále již nevěnuje. Hlavním bodem jeho vyprávění je, že Maria a Josef spolu *nežili předtím* (viz Mt 1,25), než se narodil Ježíš.⁵⁰ Poslední věta (v. 6) našeho úryvku se nesnaží zachytit pouhý údiv nad Ježíšovou moudrostí, nýbrž má zachytit nepřijetí Ježíše. Lidé nechápali, že zdrojem jeho moudrosti a mocných skutků je Bůh.⁵¹

Mt 27,56

56 ἐν αἷς ἦν Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ
Μαρία ἡ τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωσήφ
μήτηρ καὶ ἡ μήτηρ τῶν υἱῶν
Ζεβεδαίου.

56 mezi nimi Marie z Magdaly, Marie,
matka Jakubova i Josefova, a matka
synů Zebedeových.

V analýze tohoto úryvku věnujme pozornost porovnání s paralelními perikopami Mk 15,40 a J 19,25. Matouš místo vyjádření: „matka Jakuba mladšího“, užívá kratší název „matka Jakubova i Josefova“. V jiné textové variantě je užito jména „Joses“. Předpokládejme, že se jedná o postavu shodnou s Josefem, neboť se s největší pravděpodobností jedná pouze o neshodu opisovačů.⁵² Text nám zachycuje matku synů Zebedeových, resp. manželku rybáře Zebedea. Ve světle porovnání se všemi kanonickými texty, které zachycují svědky ukřižování a uložení Ježíše, se nezdá jako nezbytné ztotožňovat Markovu Salome (Mk 15,40) s Matoušovou „matkou synů Zebedeových“, ale přesto texty tuto variantu nevylučují.⁵³ Vyvstává však jiná otázka: Proč v našem úryvku evangelista Matouš nezmiňuje Ježíšovu matku? Dnes z našeho pohledu se předpokládá její samozřejmá přítomnost (takto to mohl zřejmě

⁵⁰ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*, s 249.

⁵¹ Srov. HARRINGTON, Daniel J, ed. *Evangelium podle Matouše*, s. 240.

⁵² Srov. BROWN, Raymond E., Joseph A. FITZMYER a Roland E. MURPHY. *The New Jerome biblical commentary*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, c1990, s. 672n.

⁵³ Srov. BAUCKHAM, Richard. *Jude and the relatives of Jesus in the early church*, s. 13–14.

chápat i Matouš), vždyť křižovali jejího jediného syna. Z dochovaného textu ale lze vydedukovat jinou možnou variantu, a to ztotožnit „matku Jakubovu a Josefovou“ s matkou Ježíše (viz teorie o Ježíšových bratrích – úvod ke druhé kapitole). Na druhou stranu je velmi nepravděpodobné, že by evangelista o Panně Marii mluvil takto oklikou.

2.1.3. Lukášovo evangelium

L 8,19–21

19 Παρεγένετο δὲ πρὸς αὐτὸν ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἠδύναντο συντυχεῖν αὐτῷ διὰ τὸν ὄχλον.

20 ἀπηγγέλη δὲ αὐτῷ· ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἐστήκασιν ἔξω ἰδεῖν θέλοντές σε.

21 ὁ δὲ ἀποκριθεὶς εἶπεν πρὸς αὐτούς· μήτηρ μου καὶ ἀδελφοί μου οὗτοί εἰσιν οἱ τὸν λόγον τοῦ θεοῦ ἀκούοντες καὶ ποιοῦντες.

19 Přišla za ním jeho matka a bratři, ale nemohli se k němu dostat pro zástup.

20 Lidé mu oznámili: „Tvoje matka a bratři stojí venku a chtějí se s tebou setkat.“

21 On jim odpověděl: „Má matka a moji bratři jsou ti, kdo slyší Boží slovo a podle něho jednají.“

Lukášův text je opět jako u obou synoptiků (viz předešlé paralelní texty u Marka a Matouše) zasazen do počátku Ježíšovy veřejné činnosti. Bližším pohledem lze perikopu zasadit do oddílu „o Evangelijní zvěsti“ (L 8,4–21).⁵⁴ Lukáš čerpá tento text od Marka, ale je v úryvku o příchodu Ježíšovy matky a bratrů ze synoptiků nejstručnější, protože redakční úpravou vynechává obtížnou část Mk 3,20–21, která uvádí pravý důvod příchodu Ježíšových příbuzných. Lukáš ostré oddělení mezi Ježíšem a jeho příbuznými

⁵⁴ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018, s. 279.

zřejmě takto upravuje,⁵⁵ aby umenšil jakýkoliv náznak nepřátelského postoje rodiny k Ježíšovi a naopak.⁵⁶ Lukáš navíc zasazuje oproti Markovi a Matoušovi tuto událost až po podobenství o rozsévači. Marek i Matouš mají tedy podobenství o rozsévači až po našem úryvku. Tato záměna Lukášovi slouží pro lepší ilustraci předešlého podobenství: slyšení a konání Boží vůle je cesta do společenství s Ježíšem.⁵⁷ Jako vzor tohoto konání vycházejícího z podobenství o rozsévači Lukáš představuje Pannu Marii „matku Ježíše“, která „slyší slovo a uchovává je“ (L 1,45 a 11,28). Pojmenování matky jako „Maria“ je u Lukáše zmíněno jen jednou, a to v příběhu o Ježíšově dětství (srov. L 1–2). O Ježíšových „bratřích“ se evangelista Lukáš zmiňuje velmi stroze. Uvádí je pouze na dvou místech svých spisů. První zmínka je v naší perikopě a druhou nalezneme ve Skutcích apoštolů (Sk 1,14).⁵⁸

Uvedl bych u tohoto úryvku ještě jednu poznámku. Pro lepší pochopení jednotlivých podob synoptické perikopy je důležité znát adresáty jednotlivých evangelií. *Markovo* se obrací na katechumena a soustředí se na přechod, který musejí všichni, včetně Ježíšových tělesných příbuzných, uskutečnit, aby dosáhli víry, to znamená osvojit si smýšlení Boží a ne smýšlení lidské. *Matoušovo* naopak oslovuje komunitu židovského původu, která je zvyklá slovo pozorně poslouchat, ale už ho neuvádí moc do života, proto víc zdůrazňuje konání Boží vůle. A nakonec *Lukášovo*, který se obrací na již pokřtěného a zve ho k přechodu od nedokonalé víry k stále autentičtějšímu příbuzenství s Ježíšem.⁵⁹ Lukášovy texty sloužily a slouží jako vhodný text pro mystagogické katecheze.

⁵⁵ Srov. BROWN, Raymond E., Joseph A FITZMYER a Roland E MURPHY. *The Jerome Biblical commentary*, Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1968, s. II, 139; [44:80].

⁵⁶ Srov. JOHNSON, Luke Timothy, HARRINGTON, Daniel J, ed. *Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 154.

⁵⁷ Srov. MAYS, James Luther. *Harper's Bible commentary*. San Francisco: Harper & Row, c1988, s. 1025.

⁵⁸ Srov. MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*, s. 279.

⁵⁹ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2011, s. 259.

2.1.4. Janovo evangelium

J 2,12

12 Μετὰ τοῦτο κατέβη εἰς Καφαρναοὺμ αὐτὸς καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ [αὐτοῦ] καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ καὶ ἐκεῖ ἔμειναν οὐ πολλὰς ἡμέρας.

12 Potom odešel Ježíš, jeho matka, bratři i učedníci do Kafarnaum a zůstali tam několik dní.

Janovo evangelium sice nezachycuje synoptický příběh o příchodu matky a jeho bratří,⁶⁰ ale na druhou stranu nám zachycuje Ježíše v jiné situaci, která není obsažena v ostatních evangeliích. Náš text je u Jana zasazen do kontextu počátku Ježíšova veřejného působení (J 2,1–12), které začíná na svatbě zázrakem s rozmnožením vína. Započetí hlásání radostné zvěsti se podle Jana začíná odehrávat na svatbě. Právě proto je výklad tohoto textu nesnadný a smysl není pro nás bezprostředně poznatelný.⁶¹ Není ale naším hlavním úkolem sledovat děj celého příběhu, nýbrž pojmenování a určení zmíněných osob. Vystupují zde postavy známé již z předešlých textů. Děj se odehrává v Kafarnaum, což má zřejmou souvislost s počátkem Ježíšova působení u synoptiků, kde je jeho rodina citována na stejném místě Ježíšova pobývání.

Teď už blíže k našemu úryvku. Slova ve v. 12: „potom se odebral ... do Kafarna“, jsou předmětem některých sporů, poněvadž město je na cestě do Jeruzaléma značnou zacházkou, a je těžké považovat tento verš za spojnicu mezi Kánou a následující scénou v Jeruzalémě.⁶² Z Janova kontextu lze vysledovat, že ostatní postavy příběhu, jeho matka, jeho bratři a jeho učedníci – jsou nablízku Ježíše od zázraku v Káni a putují s ním dále,

⁶⁰ Srov. Mk 3,31–35; Mt 12,46–50; L 8,19–21.

⁶¹ Srov. PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, s. 30.

⁶² Srov. MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 99.

například do Kafarnaá a Jeruzaléma.⁶³ Zajímavý je fakt, že Maria v našem úryvku vystupuje naposledy, a pak až při událostech na Golgotě. V Janově evangeliu je Ježíšova matka jako protagonista na začátku a na konci Synovy cesty“.⁶⁴

J 7,3–5.10

3 εἶπον οὖν πρὸς αὐτὸν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· μετάβηθι ἐντεῦθεν καὶ ὕπαγε εἰς τὴν Ἰουδαίαν, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ σου θεωρήσουσιν σοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖς

4 οὐδεὶς γάρ τι ἐν κρυπτῷ ποιεῖ καὶ ζητεῖ αὐτὸς ἐν παρρησίᾳ εἶναι. εἰ ταῦτα ποιεῖς, φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ.

5 οὐδὲ γὰρ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν.

10 Ὡς δὲ ἀνέβησαν οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ εἰς τὴν ἑορτήν, τότε καὶ αὐτὸς ἀνέβη οὐ φανερῶς ἀλλ' [ὥς] ἐν κρυπτῷ.

3 a jeho bratři mu řekli: „Jdi odtud do Judska, aby tam tvoji učedníci viděli skutky, které činíš.

4 Nikdo přece nezůstává se svými skutky v ústraní, chce-li být známý na veřejnosti. Činíš-li takové věci, ukaž se světu!“

5 Ani jeho bratři v něj totiž nevěřili.

10 Když jeho bratři odešli na svátky, tu šel také on – ale nepozorovaně, aby se o tom nevědělo.

⁶³ Srov. tamtéž, s. 96.

⁶⁴ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2014, s. 55.

Máme před sebou druhý text z Janova evangelia. Bližší kontext tvoří celá sedmá kapitola, do níž je naše perikopa zasazena. Tuto kapitolu lze pojmenovat jako *Ježíšovo sebezjevení o slavnosti stánků*. S tímto svátkem byla spojena také pout', viz náš úryvek.⁶⁵ V kontextu evangelií tento úryvek opět jako předešlý synoptická tradice nezná. U synoptiků je popisován pouze roční cyklus Ježíšova veřejného působení. Na rozdíl od toho Janovo evangelium uvádí tříleté pojetí Ježíšova působení⁶⁶ a je potvrzováno například naším úryvkem. Hlavními postavami jsou bratři Ježíše, kteří ho na rozdíl od synoptických textů spíše vyzývají, aby „sám sebe ukázal světu“ („φανέρωσον σεαυτὸν τῷ κόσμῳ“). Podle nich je ta nejpříhodnější chvíle pro to, aby se ukázal světu a sklidil úspěch. Důvodem tohoto návrhu je podle Janova evangelia spíše jejich nevíra.⁶⁷ Oni si pochopitelně v té době vůbec nedokážou představit trpícího a přeci vítězného spasitele. Chtějí slavného spasitele, v světském slova smyslu „politického Mesiáše“⁶⁸, ale Ježíš touží po něčem jiném, „neboť ještě nepřišla jeho hodina“ (J 2,4). Ježíš se neřídí vůlí svých bratří, ale koná vůlí svého nebeského Otce (J 7,30).⁶⁹ Ve v. 3 nalézáme důležité rozlišení mezi jeho bratry a učedníky. Tedy těmito texty je nepřímou vyvráceno ztotožňování Jakuba, bratra Páně, s Ježíšovým apoštolem Jakubem „Mladším“. Bohužel bližší definici Ježíšových „učedníků“ v textu nenacházíme a zůstává to předmětem diskuze. Vzhledem k předcházející 6. kapitole, lze přinejmenším uvažovat a předpokládat přítomnou skupinu Dvanácti.

⁶⁵ Srov. PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 72.

⁶⁶ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2014, s. 183.

⁶⁷ Srov. tamtéž s. 186.

⁶⁸ PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 73.

⁶⁹ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana. Porozumět Božímu slovu*, s. 183.

J 19,25

25 Εἰστήκεισαν δὲ παρὰ τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ ἡ ἀδελφὴ τῆς μητρὸς αὐτοῦ, Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ.

25 U Ježíšova kříže stály jeho matka a sestra jeho matky, Marie Kleofášova a Marie Magdalská.

Poslední text, kterému se z Janova evangelia budeme věnovat, nese velkou podobnost se synoptickou tradicí. Jak bylo zmíněno výše, pro situaci pod křížem je společnou postavou pro všechny evangelisty Marie Magdalská, ze které Ježíš podle tradice vyhnal sedm zlých duchů (srov. L 8,2). Autor v popisu scény na Golgotě jakoby staví čtyři ženy jako protipól ke čtyřem vojákům.⁷⁰ V situaci pod křížem taktéž stojí i bezejmenný učedník, kterého Ježíš miloval (srov. J 13,23). Na něj právě cílí hlavní evangelistův pohled. On je privilegovaným svědkem poslední chvíle Ježíšova života a pravděpodobně také prostředníkem a zárukou janovské tradice.⁷¹ Největší pozornost musíme v souvislosti s naším Jakubem věnovat slovům „Μαρία ἡ τοῦ Κλωπᾶ“. Tato slova působí nemalé obtíže s vysvětlením rodinných vazeb. Nevíme, jestli označují Kleofášovu dceru, manželku či matku.⁷² V ostatních paralelních evangelijních úryvcích zmíněná Marie představuje nejpravděpodobněji Kleofášovu ženu. Podle synoptické tradice je také matkou přinejmenším dvou synů, Jakuba a Josefa. Více k problematice jména *Kleofáš* ve čtvrté kapitole práce.

⁷⁰ Srov. BAUCKHAM, Richard. *Gospel Women: Studies of the Named Women in the Gospel*. Michigan: Grand Rapids, 2002, s. 205.

⁷¹ Srov. PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana*, s. 189.

⁷² Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 22; 504; srov. taktéž BAUCKHAM, Richard. *Gospel Women*, 200, s. 205–207.

2.1.5. Skutky apoštolů

Sk 1,14

14 οἱ πάντες ἦσαν προσκατεροῦντες ὁμοθυμαδὸν τῇ προσευχῇ σὺν γυναῖξιν καὶ Μαρίας τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ.

14 Ti všichni se svorně a vytrvale modlili spolu se ženami, s Marií, matkou Ježíšovou, a s jeho bratry.

Naše perikopa je zasazena na samotný počátek vyprávění Skutků apoštolských, kde se autor věnuje popisu Jeruzalémské církve. Příběh začíná rozloučením se Ježíše s učedníky a jeho nanebevstoupením. Učedníci se přesouvají z Olivové hory do Jeruzaléma, kde budou očekávat slíbeného „Ducha, Přímluvce“ (J 14,26). Vzhledem k tomu, že se děj odehrává v sobotu a židé měli v tento den dovoleno ujít pěšky jen asi 880 metrů, můžeme se domnívat, že místo v Jeruzalémě v horní místnosti (Sk 1,13), ve kterém se učedníci, ženy a příbuzní shromáždili, je ono večeraadlo, kde Ježíš slavil s učedníky poslední večeři, ale nelze to tvrdit s jistotou.⁷³ Věnujme teď větší pozornost osobám, které jsou v našem textu zmíněny (srov. L 8, 1–3). Souvislost s naším Jakubem, bratrem Páně, vytváří přítomnost Panny Marie, ostatních žen a Ježíšových bratrů. Tato zmínka: „τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ,“ je pro další výklad velmi důležitá. Lze z ní už celkem jistě dedukovat přítomnost našeho Jakuba, bratra Páně, mezi Ježíšovými učedníky a hlavně v blízkosti skupiny Dvanácti. Tuto variantu dobře podpírá Pavlův text z Prvního listu Korintským, kde jsou zachycena jména těch, kterým se Pán zjevil po svém zmrtvýchvstání (srov. 1. K 15,5–8. Je velmi pravděpodobné, že jmenovaný Jakub je naší hledanou postavou a že se ještě před Ježíšovým nanebevstoupením připojil k blízkému okruhu Ježíšových učedníků. Především zjištění má zásadní roli v Jakubově životě, neboť nás informuje o jeho konverzi, kterou zřejmě díky Pánovu zjevení mohl prožít. Od Pavla se také dozvídáme další důležitou

⁷³ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů. Malý stuttgartský komentář*, s. 28.

skutečnost z Jakubova života, totiž že byl pravděpodobně ženatý jako i jiní z apoštolů (srov. 1. K 9,5).⁷⁴

Sk 12,17

17 κατασείσας δὲ αὐτοῖς τῆ χειρὶ σιγᾶν διηγήσατο [αὐτοῖς] πῶς ὁ κύριος αὐτὸν ἐξήγαγεν ἐκ τῆς φυλακῆς εἶπεν τε· ἀπαγγείλατε Ἰακώβῳ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς ταῦτα. καὶ ἐξελθὼν ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον.

17 Pokynul jim rukou, aby je uklidnil, a vypravoval jim, jak ho Pán vyvedl z vězení; nakonec jim řekl: „Povězte to Jakubovi a ostatním bratrům.“ Pak odešel z města.

Dvanáctá kapitola Skutků popisuje předání vedení Jeruzalémské obce z důvodu Petrova odchodu „εἰς ἕτερον τόπον“ (doslova na druhé, či jiné místo). Děj našeho úryvku se vzhledem k probíhajícímu hladomoru v Judei (Sk 11,30) odehrává kolem roku 44. Důvodem pro tuto dataci je poprava apoštola Jakuba (srov. Eusebius – *Ecclesiastica historia* 2,9,2–3) a vyslání Pavla a Barnabáše na pomoc do Judee. To znamenalo ztrátu pevného vedení obce. Petr tedy musel být pravděpodobně uvězněn brzy potom, co byl Jakub Zebedeův popraven. Pronásledování za Heroda Agrippy I. je datováno do rozmezí roků 41–44.⁷⁵ Širší pohled na náš úryvek: Petr je vsazen do žaláře a má být popraven. Je však Božím andělem osvobozen a vyveden ven z vězení. Petr v tom rozpozná Boží vůli, že má odejít na jiné místo. Důvodem muselo být jeho bezpečí.⁷⁶ Tak se uzavírá ve Skutcích epocha Petra, který byl dosud ústřední postavou.⁷⁷ Tato perikopa je vybrána vzhledem k její důležité zprávě o předání vedení Jeruzalémské obce. Událost je komentátory spojována hlavně s Ga 1,19, kdy už je zřejmé, že Jakub (nejspíše bratr Páně)

⁷⁴ Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts: Zondervan Exegetical commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2012, s. 85.

⁷⁵ Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts: Zondervan Exegetical commentary on the New Testament*, s. 529.

⁷⁶ Srov. BROWN, Raymond E. *The Jerome Biblical commentary*, s. II, 190; [45:61].

⁷⁷ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 1. Kapitoly 1–12*. Praha: Paulínky, 2017, s. 612.

je jedním z apoštolů a má významné postavení ve vedení církevní obce. Více k tomuto tématu ve čtvrté kapitole práce.

Sk 15,13

13 Μετὰ δὲ τὸ συγῆσαι αὐτοὺς ἀπεκρίθη Ἰάκωβος λέγων· ἄνδρες ἀδελφοί, ἀκούσατέ μου. **13** Když domluvili, ujal se slova Jakub a řekl: „Bratří, slyšte mne!

Význam 15. kapitoly, která popisuje svolání prvního důležitého koncilu do Jeruzaléma, nelze vystihnout krátkým v. 13. Pro jeho lepší pochopení a zasazení do kontextu je nutno uvést předcházející i následné souvislosti. „Kapitola uzavírá velkou pasáž o první etapě misie, jejíž popis začal v 9. kapitole Skutků Pavlovým obrácením, a zaměřila se na lidi na okraji judaismu“.⁷⁸ Výsledek misí přináší důležité zjištění, že Ježíšova Radostná zvěst není dána jen Židům, ale i pohanům. Z této nastalé skutečnosti plyne mnoho sporů uvnitř křesťanské komunity. To je hlavním důvodem k svolání apoštolského koncilu, který by se měl věnovat otázce o křesťanech z pohanů. Lukáš zde nechává naposled vystoupit Petra, který vyřkne rozhodující slovo v otázce misie u ostatních národů, která je osvobozena od jha židovského zákona (srov. Sk 15,10). Blíže k našemu textu: Lukáš taktéž nechává promluvit i Jakuba (předpokládejme, že bratra Páně), který v naukové rovině představoval spíše konzervativní stranu židokřesťanství.⁷⁹ Na první pohled by se zdálo, že Jakub stojí v opozici proti ostatním „sloupům církve“ (srov. Ga 2,9), ale Jakub se naopak ve své řeči (srov. Sk 15,13–21) připojuje názorově k Petrovi a Pavlovi. Čtyřmi rozhodnutími⁸⁰ se staví rozhodně na stranu pohanů.⁸¹ Ve

⁷⁸ FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017, s. 104.

⁷⁹ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů. Malý stuttgartský komentář*, s. 91.

⁸⁰ Tyto čtyři výnosy jsou označovány jako *Jakubovy klausule*.

⁸¹ Srov. SCHNABEL, Eckhard J. *Acts: Zondervan Exegetical commentary on the New Testament*, s. 627.

čtvrté kapitole práce se budeme snažit tento pohled prohloubit porovnáním s Pavlovským učením, které již vychází z koncilního rozhodnutí „jeruzalémských sloupů“ (Sk 15,9).

Sk 21,18

18 Τῇ δὲ ἐπιούσῃ εἰσῆει ὁ Παῦλος σὺν ἡμῖν πρὸς Ἰάκωβον, πάντες τε παρεγέροντο οἱ πρεσβύτεροι.

18 Nazítří se Pavel odebral i s námi k Jakobovi, kde se sešli všichni starší.

Širší kontext našeho úryvku tvoří jednak předešlý oddíl (Sk 18,23 – 20,17), kde je popisována Pavlova misie v Malé Asii v Efezu, která měla velký úspěch v hlásání evangelia a v konverzi mnoha tamních obyvatel. V. 18 tedy tvoří přechod k další velké sekci Skutků: Pavlovo zatčení a uvěznění v Jeruzalémě, v Cesareji a následně i v Římě (srov. Sk 21,18 – 28,31). Užší kontext tvoří Pavlova návštěva Jeruzalémské církevní obce (srov. Sk 21,18–26), která je zakončena vzbouřením židů. Tyto spory vedou až k Pavlovu uvěznění.⁸² Bližší pohled na naši perikopu vede, jako i předešlé úryvky ze Skutků, k mnoha otázkám. V návaznosti na hlavní směřování práce je důležitá otázka ohledně složení Jeruzalémské obce. Prvně zmiňme přímé východisko z našeho úryvku, že totiž v církevní obci měl vedoucí postavení Jakub, za kterým Pavel přichází. Není jasné, a to i přes všechny dosud popsané úryvky ze skutků, o jakého Jakuba se jedná. Nejvhodnější kandidát je Jakub, bratr Páně, ale nelze stále vyloučit možnou záměnu s jiným Jakubem, který byl zřejmě synem Alfea a patřil do původní skupiny Dvanácti. Tato varianta není nemyslitelná, neboť nás Písmo nezpravuje o jeho smrti. Pravděpodobné ale je, že předešlé texty Skutků hovoří stále o té samé osobě Jakuba. Z textu také lze dedukovat první náznak oddělení vedoucích osob v komunitě (viz slova „odebral se ... k Jakobovi“), tedy postupný vznik určité hierarchie v církvi.⁸³

⁸² Srov. tamtéž, s. 866–871.

⁸³ Srov. FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017, s. 340.

2.1.6. První list Korintským

1K 9,5

5 μὴ οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν ἀδελφὴν
γυναῖκα περιάγειν ὡς καὶ οἱ λοιποὶ
ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ κυρίου καὶ
Κηφᾶς;

5 Nemáme právo brát s sebou věřící
ženu, tak jako ostatní apoštolové i bratři
Páně i Petr?

Úryvek z 9. kap. plynule navazuje na předchozí myšlenkovou strukturu komentáře perikop ze Skutků. Náš v. 5 je zasazen do oddílu Pavlovy řeči o jeho apoštolské svobodě, respektive Pavlovy finanční nezávislosti a práva misionáře na to, aby ho církevní obec živila (srov. 1K 9,1–27). Bylo totiž běžné, že manželky apoštolů s nimi putovaly a staraly se o ně.⁸⁴ Tímto svědectvím získáváme důležité podněty k rekonstrukci rané křesťanské misie. Slova „ἀδελφὴν γυναῖκα“ mohou být narážkou na manželství, neboť řecké slovo „γυναῖκα“ lze překládat jako žena, manželka či nevěsta.⁸⁵ Je pravděpodobné, že i ostatní apoštolové měli manželku. Pouze Jan je nazván evangeliem jako panenský apoštol.⁸⁶ Toto svědectví prvního listu do Korintu je pro nás důležité v otázce života našeho Jakuba, lze z něj předpokládat, že Jakub konal misie a mohl být ženatý.⁸⁷

1K 15,7

7 ἔπειτα ὄφθη Ἰακώβω εἶτα τοῖς
ἀποστόλοις πᾶσιν·

7 Pak se ukázal Jakobovi, potom všem
apoštolům.

Setkání se Zmrtvýchvstalým vždy proměňuje život člověka. Náš verš leží v kontextu Ježíšova zmrtvýchvstání, kde se popisuje nejstarší známé křesťanské vyznání víry, které

⁸⁴ Srov. ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korint'ánům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 82.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 81.

⁸⁶ Srov. BROWN, Raymond E. *The Jerome Biblical commentary*, s. II, 273; [51:83].

⁸⁷ Srov. BERNHEIM, Pierre-Antoine. *James, brother of Jesus*. London: SCM Press, 1996, s. 76.

se skládá ze čtyř výpovědí o Kristu (srov. 1K 15,1–11). V širším pohledu zapadá do oddílu, kde Pavel hovoří o vzkříšení Krista a ostatních křesťanů (srov. 1K 15,1–58).⁸⁸ Pavel v rámci, do kterého patří i náš v. 7, vyjmenovává svědky, kteří spatřili vzkříšeného Krista. Opomíjí však zmínit ženy uvedené v evangeliích, neboť v židovské kultuře žena neměla ve výpovědi svědectví žádnou váhu. Uvádí mezi svědky také i Jakuba (pozn. taktéž apokryfní spis *Evangelium Židů*), jímž není míněn nikdo z okruhu Dvanácti, ale Jakub, bratr Páně, který přes počáteční skepsi vůči Ježíšovi (srov. Mk 6,3; 3,21), přišel k víře. Slovy: „τοις ἀποστόλοις πᾶσιν“, musí být míněn jiný okruh apoštolů než Dvanáct, protože ti byli zmíněni již ve v. 5. Patrně jde tedy o další okruh křesťanů ze židovství, kteří své pověření mohli odvozovat ze zjevení Vzkříšeného.⁸⁹

Z těchto dvou předcházejících Pavlových úryvků se identifikace našeho Jakuba, stává zřejmější. Předěšlé úryvky ze Skutků apoštolů uváděného Jakuba blíže nespecifikují, avšak vlivem významu starších Pavlovských pramenů se zvyšuje pravděpodobnost, že uvedený Jakub je jeden z „bratrů Ježíše“.

2.1.7. List Galatským

Ga 1,19

19 ἔτερον δὲ τῶν ἀποστόλων οὐκ εἶδον **19** Nikoho jiného z apoštolů jsem neviděl,
εἰ μὴ Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου. jen Jakuba, bratra Páně.

Úryvek ze začátku listu Galatským nám představuje Pavla, který po obrácení putoval do Arábie a pak znovu zpět do Damašku. Teprve po třech letech se vypravuje do Jeruzaléma, aby se setkal s těmi, kteří byli apoštoly již před ním (srov. Ga 1,17–18). Pavlovi se podařilo setkat s Petrem, ale jiného z apoštolů neviděl. Přiznává však, že se

⁸⁸ Srov. ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korint'anům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 134–135.

⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 137–138.

ještě „setkal s Jakubem, bratrem Páně“. Zastavme se ještě u otázky ohledně titulu *apoštol*, který Pavel v textu užívá, ale nevíme, zda jím je myšlen i zmiňovaný Jakub. Jazyková podoba, respektive slova „εἰ μὴ“ nevypovídají o přesném významu (srov. 1 K 1,14). Může jít o inkluzivní či exkluzivní význam. Vzhledem k tomu, že Pavel v souvislosti s jinými svými texty neomezuje pojmenování „apoštol“ na skupinu Dvanácti. Pavel tedy má na mysli asi Jakuba stojícího mimo skupinu dvanácti prvních apoštolů. Pravděpodobně má na mysli Jakuba, jednoho z bratří Páně (srov. Mk 6,3),⁹⁰ který musel pro Pavla mít velký význam, neboť tento Jakub byl také svědkem zmrtvýchvstalého Ježíše.⁹¹ Vyvstává však jedna vedlejší otázka: Kde byli ostatní apoštolové? Texty nám na to nedávají odpověď, ale vzhledem k misijnímu poslání, které dostali o Ježíše, museli být pravděpodobně vzdáleni na různých misiích. Bohužel se nám tato výpověď velmi komplikuje kvůli paralelnímu příběhu zachycenému evangelistou Lukášem ve Skutcích 9,26–30. Lukáš zde popisuje situaci poněkud odlišněji než Pavel ve svém listu, ale v zásadě Lukášovo svědectví není v rozporu s Pavlovým užším výčtem. Pavel možná spatřil všechny apoštoly, ale hlavní význam pro něj mělo pouze setkání s Petrem a Jakubem, a tak je zaznamenal.⁹²

Jako závěr z krátkého komentáře v. 19 je nutno říci, že v identifikaci našeho Jakuba, se nedá učinit jednoznačný závěr. Přízvisko „bratr Páně“ tedy v prvotní obci označuje spíše jakýsi čestný titul.⁹³

⁹⁰ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*. Praha: Centrum biblických studií, 2016, s. 32n.

⁹¹ Srov. RADL, Walter. *List Galatanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 24.

⁹² Srov. SCHREINER, Thomas R. *Galatians*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, c2010, s. 111.

⁹³ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*, s. 33.

Ga 2,9.12

9 καὶ γνόντες τὴν χάριν τὴν δοθεῖσάν μοι, Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στῦλοι εἶναι, δεξιᾶς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρναβᾶ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν.

12 πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινὰς ἀπὸ Ἰακώβου μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλεν καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς.

9 Když poznali milost, která mi byla dána – Jakub a Petr a Jan, kteří byli uznáváni za sloupy církve – podali mně a Barnabášovi pravici na stvrzení naší dohody, že my půjdeme mezi pohany a oni mezi židy.

12 Nejprve jídal totiž společně s pohany; když však přišli někteří lidé z okolí Jakubova, začal couvat a oddělovat se, protože se bál zastánců obřizky.

Poslední úryvky z Pavlovské tradice jsou zaměřeny na Jakubovu pozici v prvothní Jeruzalémské církevní obci. Apoštol Pavel se po čtrnácti letech od své konverze vrací do Jeruzaléma a přichází se zásadní otázkou ohledně obřizky pohanů. Přivedl s sebou Tita, po kterém vůdcové („jeruzalémské sloupy“ – „Ἰάκωβος καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης“) nevyžadovali, aby byl obřezán, přestože na tom někteří „falešní“ bratři trvali (srov. Ga 2,3–4).⁹⁴ V souvislosti s třemi předchozími postavami vyvstává otázka, proč Pavel neklade Petra na první místo, vždyť on byl Ježíšem ustanoven za hlavu apoštolů. Vše vysvětluje tvrzení, že Pavlovým oponentem není ani tak Petr, vždyť on sám také jako první působil u pohanů, ale právě hlavním protivníkem Pavla je spíše Jakub, který byl chápán jako zastánce dodržování židovského zákona (srov. Ga 2,12).⁹⁵ K tomuto tématu více ve čtvrté kapitole práce. Konečné přijmutí Pavlovy nauky o obřizce má velký význam. Nauka, kterou přijal od Krista, byla potvrzena a uznána Jeruzalémským sborem. Apoštolové v Jeruzalémě si však neosvojili plně Pavlovo učení. Dohoda mezi vedením

⁹⁴ Srov. SCHREINER, Thomas R. *Galatians*, s. 115.

⁹⁵ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*, s. 42.

Jeruzalémské církve a Pavlem spočívala ve vzájemném uznání. Byla vlastně spíše kompromisem, který se teprve musel osvědčit. Hlavní cíl, který byl sledován, je jednota křesťanského hnutí a jeho otevřenost vůči pohanskému světu.⁹⁶

Druhý úryvek (v. 12) se nachází v kontextu konfliktní situace v Antiochii⁹⁷ (srov. Ga 2,11–14). Hlavním činitelem konfliktu je sám Petr (v originálním textu je označen Aramejskou podobou svého jména „Κηφᾶς“), který nejprve jídal s křesťany z pohanů, ale po příchodu „lidí z okolí Jakubova“ (zde je pravděpodobně myšlen Jakub z Ga 1,19 a 2,9) se začal oddělovat ze strachu před zastánci obřízky. Vystává otázka: proč by se Petr „bál“? Vysvětlení, že by se bál Jakuba, s nímž se setkal již předtím v Jeruzalémě, se jeví málo pravděpodobné. Petr si své autority a postavení byl velmi vědom, jak ukazuje například jeho rozhodnutí pro misi mezi pohany. Tento jeho strach z méně významných lidí, kteří zřejmě nestáli v čele obce, je trochu nejasný. Patrně znamenal jen jistý Petrův ohled na lidi, kteří připutovali z Jeruzaléma a striktně prosazovali obřízku.⁹⁸

2.1.8. List Jakubův

Jk 1,1

1 Ἰάκωβος θεοῦ καὶ κυρίου Ἰησοῦ
Χριστοῦ δοῦλος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ταῖς
ἐν τῇ διασπορᾷ χαίρειν.

1 Jakub, služebník Boží a Pána Ježíše
Krista, posílá pozdrav dvanácti
pokolením v diaspoře.

Preskript listu odpovídá úvodní části každého dopisu v řecko-římské kultuře, avšak ostatní části listu do klasické struktury nezapadají.⁹⁹ Obsahově tu jde spíš o mudrosloví a sapientní literaturu či sbírky z Tomášova apokryfního evangelia nebo ze Sbírký Ježíšových výroků. Adresátem listu je „ταῖς δώδεκα φυλαῖς“, což je narážkou na dvanáct

⁹⁶ Srov. RADL, Walter. *List Galatánům*, s. 29.

⁹⁷ Pozn. Syrské, nikoli Pisidské – srov. Sk 13,14.

⁹⁸ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*, s. 45n.

⁹⁹ Srov. CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*, s. 553.

pokolení Izraele.¹⁰⁰ Osoba autora, který se nazývá Jakub, je pro nás neznámá. Vzhledem k dataci, stylu a obsahu to nemůže být žádný z dosud zmiňovaných Jakubů. Jakub Zebedeův byl popraven kolem r. 44 (Sk 12,2); Jakub Alfeův zřejmě nikdy neměl vůdčí roli mezi ostatními apoštoly, neboť není nikde zmiňován a odvolávání se na jeho autoritu by nedávalo zřejmou souvislost. Tradičně se za autora pokládá Jakub, bratr Páně, který zastával významné postavení a v prvotní církvi byl podle textů nositelem velké autority (srov. 1K 15,7 a jiné předešlé analyzované úryvky od Pavla a ze Skutků).¹⁰¹ Více k tomuto tématu autorství ve čtvrté kapitole práce.

2.1.9. List Judův

Ju 1,1

<p>1 Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν θεῷ πατρὶ ἠγαπημένοις καὶ Ἰησοῦ Χριστῷ τετηρημένοις κλητοῖς·</p>	<p>Juda, služebník Ježíše Krista, bratr Jakubův, těm, kdo jsou povoláni, milováni Bohem Otcem a zachováni pro Ježíše Krista:</p>
--	--

Přesuňme se k poslednímu kanonickému úryvku. Jde, jako u předešlého textu, o preskript, kterým začíná každý dobový dopis. Většinou je uváděn odesílatel a adresáti, ale v našem případě jsou adresáti neurčení. Jde tedy o otevřený dopis pro široký okruh křesťanů. Osoba autora listu je nejasná. Autor sám sebe označuje za „služebníka Ježíše Krista a za bratra Jakubova“. Tradice ale autora spojuje s apoštolem Judou Jakubovým, či Tadeášem (srov. L 6,16; Sk 1,13; Mt 10,3), anebo i s Judou, bratrem Páně.¹⁰² Posledního jmenovaného potvrzují taktéž svědectví prvotní církve: Muratoriho kánon, Tertulián, Klement Alexandrijský, Origenes a nepřímě i Eusebius, který list sice uvádí mezi spornými, ale pouze z pochybnosti kvůli citacím z Apokryfů.¹⁰³ Většina současných

¹⁰⁰ POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993, s. 241.

¹⁰¹ Srov. tamtéž, s. 244.

¹⁰² Srov. BROWN, Raymond E. *The Jerome Biblical commentary*, s. II, 378; [60:2].

¹⁰³ Srov. CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*, s. 608.

badatelů však za autora listu považuje jiného Judu, kterého z Nového zákona neznáme. Dalším možným vysvětlením je, že autor Juda je pouze pseudonym. Důvodů pro tento názor je více. Například: vysoká úroveň řečtiny, kterou člověk s Aramejštinou jako svoji mateřštinou, těžko mohl ovládat; nápadný důraz na již tradicí předávanou víru; nebo také důraz na čistotu víry, který byl aktuální teprve až v pohanském prostředí, a ne za dob Judy, bratra Páně.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*, s. 252.

3. Apokryfní a další nebiblické prameny o Jakobovi, bratru Páně

V této kapitole si dovoluji provést menší exkurz do novozákonních apokryfů a nebiblických pramenů o Jakobu, bratru Páně. Pro rozbor textů bude čerpáno z české edice překladů vydaných v nakladatelství Vyšehrad.¹⁰⁵ Originální texty pocházejí z „rukopisů gnostické knihovny u Nag Hammádí, která se nachází v Horním Egyptě. Rukopisy byly objeveny v roce 1945 Muhammadem Ali Sammanem. Jedná se o celkem 13 koptských papyrových kodexů“.¹⁰⁶ V případě nebiblických zpráv budu vycházet z českého překladu díla *Ecclesiastica historia* od Eusebia z Cesareje, a z anglického překladu díla Josepha Flavia *Židovské starožitnosti*. Záměrem této kapitoly není rekonstruovat detailní život našeho Jakuba, ale poukázat na jeho význam z pohledu raných křesťanů. Kapitola bude sledovat literární a obsahové souvislosti a podobnosti s kanonickými texty. Následující úryvky si nekladou za cíl postihnout úplně všechny souvislosti s hledaným Jakobem. Důraz bude položen na texty (zlomky), které mají určitou vazbu ke kanonickým textům a k naší hledané postavě.

3.1. Analýza textů z křesťanských apokryfů

Postup práce bude podobný jako u předešlé 2. kapitoly, avšak text nebude porovnáván skrze různé pohledy komentátorů, nýbrž budeme hledat závislosti úryvků na kanonických textech. Výstup z následující analýzy může být možným dokreslením života a povolání osoby Jakuba, bratra Páně, v rámci Nového zákona. Mnoho apokryfních textů, které budeme postupně procházet, vykazuje velkou podobnost (respektive závislost) na kanonických textech. Budeme hledat důvody pro vznik neinspirovaných perikop, které

¹⁰⁵ DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001.

DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů: Novozákonní apokryfy II*. Praha: Vyšehrad, 2003.

DUS, Jan Amos (ed.). *Proroctví a apokalypsy: Novozákonní apokryfy III*. Praha: Vyšehrad, 2012.

¹⁰⁶ Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Rukopisy_z_Nag_Hammádí. [2019-02-3]

jsou často fabulativního rázu, ale na druhou stranu chtějí formou vyprávění rozvést teologické obsahy z kanonických textů. Hlavní souvislosti a závislosti obsahu apokryfů na kanonických textech se týkají více témat: Jakubovy nauky, setkání se Vzkříšeným, jeho pozice v prvotní církvi či jeho rodinných vztahů.

3.1.1. Tomášovo evangelium

První pohled upřeme na sbírku Ježíšových výroků zachycených v Tomášově evangeliu, které je připisované apoštolu stejného jména. Existence určité sbírky Ježíšových výroků (pramen Q) je hypotetická, ale pravděpodobná, neboť z ní pravděpodobně čerpá synoptická tradice i evangelista Jan. Těžko lze ale tvrdit, že má něco společného se sbírkou v Tomášově evangeliu.¹⁰⁷ Existenci této sbírky máme doloženou například od Kyrilla, biskupa Jeruzalémského z konce čtvrtého století, jenž varoval ve svých katechezích před Tomášovým evangeliem a připisoval ho jednomu z žáků Máního. Nejstarší doklad existence těchto logií nacházíme u Hippolyta Římského (počátek 3. století) v jeho poznámce o Naasejcích, kteří užívají Tomášovo evangelium. Tato sbírka tedy měla z počátku jistý vliv, ale nebyla nikdy součástí souboru bohoslužebných textů (kánonu).¹⁰⁸

LOGION 12

Učedníci řekli Ježíšovi: Víme, že od nás odejdeš. Kdo bude naším vůdcem? Ježíš jim řekl: Kamkoli přijdete, půjdete k Jakubovi Spravedlivému, kvůli němuž vzniklo nebe i země.

Perikopa obsahem zapadá do povelikonočního období, kdy vzkříšený Ježíš ještě byl s učedníky. Hlavní řešená otázka se odehrává ve chvíli, kdy Petr odchází na misie mezi pohany, a není jasné, kdo po odchodu Petra povede církevní obec v Jeruzalémě. Tento text tudíž může obsahem teoreticky spadat ještě do období života Jakuba

¹⁰⁷ Srov. POKORNÝ, Petr. Tomášovo evangelium.

In DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia*, s. 82.

¹⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 77n.

Spravedlivého¹⁰⁹ (viz například texty Ga 2,9.12 či Sk 21,18), což by dataci sbírky posunulo až hluboce před rok 62, kdy podle pramenů zemřel Jakub jako mučedník, ale je to velmi nepravděpodobné.¹¹⁰ Další závislost textu tvoří úryvek z 1K 15,7 (viz 2. kapitola práce), který popisuje okamžik, kdy se Jakub setkává se Vzkříšeným. Z toho tedy vyplývá, že se autor Tomášova evangelia snaží dovysvětlit určitou nejasnost, která se týká postu předáka církevní obce v Jeruzalémě.

3.1.2. Evangelia dětství

Pseudo-Tomášovo evangelium

XVI Pak Josef poslal svého syna Jakuba, aby vázal otýpky roští a přinesl je domů, a šel s ním i malý Ježíš. A jak sbíral Jakub chrastí, kousla ho do ruky zmije. A když tam ležel na zemi a už umíral, přistoupil k němu Ježíš a foukl na to kousnutí, a v tu chvíli bolest zmizela, zvíře puklo a Jakub byl na místě zdrav.¹¹¹

Tento text patří do oddílu evangelií o Ježíšově dětství. Na jednu stranu patří tento soubor perikop k tomu nejpozoruhodnějšímu, co apokryfní literatura nabízí, na druhou stranu se zde spojují nerealistické až někdy absurdní obrazy a příběhy, které mají spíše za následek pobavení, než předání informací.¹¹² Náš úryvek se pravděpodobně inspiroval ve Sk 28,1–6, kde se Pavlovi stává podobná příhoda se zmijí. Autor zde zřejmě chce narativní formou poukázat na skutečnost, že Ježíš měl dar uzdravovat a konat i jiné zázraky). Dalším aspektem textu je Ježíšova pozemská rodina. Z kanonických textů nám vystoupilo mnoho otázek a teorií o Ježíšových bratřích (viz úvod do 2. kapitoly práce). Zde z našeho textu vystupuje také nemálo nejasností. Zůstaňme u pohledu autora, který

¹⁰⁹ Jiný název pro Jakuba, b. P.; přívlastek „Spravedlivý“ je jistě židokřesťanského původu; je doložen Hegesippem, Epifaniem, a Klementem Alexandrijským.

¹¹⁰ Srov. tamtéž, s. 82.

¹¹¹ PEŇÁZ, Petr. Pseudo-Tomášovo evangelium.

In DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia* s. 284.

¹¹² Srov. tamtéž, s. 270.

se ve vyprávění kloní k variantě, že Jakub je starším bratrem Ježíše, zda z prvního Josefova manželství, to nevíme. Navíc v tomto jediném evangeliu se nachází dokonce i paralelní verze **XLI** k části **XVI**. Objevuje se zde i totožný motiv o uštknutí zmijí se stejnými osobami, jen na jiném místě.¹¹³

XLII Když přicházel Josef ke společnému jídlu se svými syny Jakubem, Josefem, Judou a Šimonem a se dvěma svými dcerami, přicházel s nimi i Ježíš a jeho matka Maria se svou sestrou Marií Kleofášovou, kterou Pán a Bůh daroval jejímu otci Kleofášovi a její matce Anně za to, že věnovali Pánu Ježíšovu matku Marii. Tato Maria dostala stejné jméno Maria rodičům pro útěchu. Když se sešli, Ježíš je posvětil a požehnal jim a sám jako první začínal jíst a pít. Nikdo z nich se totiž neodvažoval jíst nebo pít, ani usednout ke stolu nebo lámat chléb, dokud je neposvětil a neudělal to jako první. A i kdyby byl právě pryč, čekali, dokud to neudělal. Když sám chtěl přistoupit ke stolu, přistupoval také Josef, Maria a jeho bratři, Josefovi synové. Tito bratři měli ovšem před očima jeho život jako světlo, pozorovali ho a ctili. A když Ježíš spal, ať ve dne nebo v noci, svítila nad ním svatozář. Ať je chválen a oslavován na věky věků. Amen. Amen.¹¹⁴

Text nám zachycuje popis zajímavé události. Autor zde pravděpodobně vzal obsah několika veršů, kterým jsme se již věnovali (srov. např. analýzy textů: J 19,25; Mk 3,32; Mk 6,3–4; a další) a propojil je do jednoho celku. Výsledkem je ucelený popis, ale jeho autentičnost je velmi sporná. Zde ani není třeba širokého komentáře. Autor zde chtěl zřejmě vyjádřit o Ježíši určité rodinné či christologické pravdy a využil pro vytvoření svého příběhu kombinaci dostupných kanonických textů, aby se vypořádal s jejich nejasnostmi.

Jakubovo protoevangelium

Obsah spisu tvoří dvacet pět kapitol tématicky spojených do třech hlavních částí: Mariino narození, Ježíšovo dětství a Zachariášova smrt. Tento apokryfní spis zaujímá oproti ostatním nekanonickým textům důstojnější postavení. Hlavním důvodem je jeho

¹¹³ Srov. PEŇÁZOVÁ, Dagmar. Pseudo-Matoušovo evangelium.

In DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia*, s. 311n.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 312.

literární a jazyková podobnost s Lukášovým evangeliem a jeho historicita (pravděpodobný vznik 150–200 po Kr.). Nápadná shoda je například mezi popisem Ježíšova dětství, které protoevangelium staví na Lukášovské verzi, ale obohacuje náš pohled o psychologicky vděčné detaily. Celému obsahu se zde ale věnovat nemůžeme. Výběr perikop úmyslně sleduje jen naši hledanou postavu.¹¹⁵

IX ... Velekněz řekl Josefovi: „na tebe padl los, aby sis vzal pannu zasvěcenou Pánu a chránil mu ji.“ „Mám syny,“ namítl mu na to Josef, „a jsem starý, zatímco ona je ještě dítě – vždyť budu pro smích synům Izraele!“¹¹⁶

Děj perikopy se odehrává ve chvíli hledání muže, který se ujme Pánovi zasvěcené Panny. První úryvek nás chce seznámit s široce rozšířeným názorem pocházejícím ze 4. století, že Maria byla Josefovi svěřena už jako velmi starému člověku, což mělo za úkol čelit představě, že Josef byl i fyzický partner Marie. Text nám říká, že Josef už „má syny.“ Učení církve však vylučuje další Josefovy děti z Marie (KKC 511), ale neodpovídá na otázku, zda mohl již mít Josef děti z prvního manželství. Tento názor nelze přehlédnout, neboť kanonické texty tuto skutečnost přímo nevylučují. Viz úvod do 2. kap. a komentáře k jednotlivým analyzovaným kanonickým textům, které se věnují tématu Ježíše a jeho lidským rodinným vazbám.

XVIII Pak našel jeskyni a tam ji zavedl a nechal u ní syny a vydal se hledat porodní bábu Židovku v okolí Betléma.¹¹⁷

Kontext úryvku tvoří cesta Josefa a jeho rodiny do Betléma na soupis obyvatelstva svolaný od císaře Augusta. Na cestě se však Marii naplnily dny těhotenství. Josef nechává Marii a „své syny“ v jeskyni a vydává se hledat „porodní bábu Židovku“. Příběh je nejpravděpodobněji rozvedením závislým na totožné evangelijní zprávě o cestě svaté rodiny na soupis obyvatelstva podle Lukášova evangelia (srov. L 2,1–7). Opět jako

¹¹⁵ Srov. PEŇÁZ, Petr. Protoevangelium Jakubovo.

In DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia*, s. 253.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 261n.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 269.

v předešlé zprávě se zde mluví o „synech“, které Josef měl pravděpodobně z předchozího manželství. Tudiž, jak je zřejmé i z předchozích úryvků, apokryfní Josef si bral Pannu Marii už jako vdovec.

XXV A já, Jákob, který jsem sepsal tento příběh, jsem poté, co nastal v Jeruzalémě rozruch kolem Herodovy smrti, odešel na pusté místo, dokud ten rozruch v Jeruzalémě neutichl, a vzdával jsem chválu Pánu Bohu, který mi dal ten dar a moudrost, abych tento příběh mohl sepsat.¹¹⁸

Poslední úryvek z Jakubova evangelia je věnován otázce autorství, které není zcela jasné, jak by se na první pohled mohlo zdát. Název je založen na představě, že autorem textu je výše zmíněný Jakub. Vzhledem k informaci o smrti Heroda Agrippy se za autora považuje právě Jakub, bratr Ježíšův, ale ve skutečnosti je to pouze autorský údaj a je fiktivní jako i v případě ostatních nekanonických spisů.¹¹⁹

3.1.3. Židokřesťanská evangelia

U mnoha křesťanských autorů 1. tisíciletí nalzáme doklady o tom, že existovala určitá židokřesťanská evangelia, z nichž dokonce někteří spisovatelé i citují. Žádné takové kompletně zachované evangelium se nám však nedochovalo. Obsah spisů lze rekonstruovat jen na základě citací a odkazů u křesťanských autorů, kteří se jim věnovali z důvodu badatelského, kvůli přesvědčení o jejich starobylosti nebo z důvodu poukázání na jejich heretické sklony. Doložení textů ohledně *Evangelia Hebrejců* známe například od Klementa Alexandrijského z díla *Stromata*, od Órigena či Didyma Slepého. Dnes se má obecně za to, že existovala pravděpodobně tři různá židokřesťanská evangelia: Nazorejců, Ebionitů a Hebrejců.¹²⁰

¹¹⁸ Tamtéž, s. 269.

¹¹⁹ Srov. tamtéž, s. 254n.

¹²⁰ Srov. BROŽ, Jaroslav. Židokřesťanská evangelia.

In DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia*, s. 179n.

Evangelium Hebrejců - ZLOMEK V

... a také evangelium, které se nazývá podle Hebrejců, ..., praví po zprávě o vzkříšení Spasitele: Pán však, když předal knězovu služebníkovi lněné plátno, šel k Jakobovi¹²¹ a zjevil se mu (Jakub totiž přísahal, že nebude jíst chléb od té hodiny, kdy pil z kalicha Páně, dokud ho neuvidí, jak vstává z mrtvých). A opět o něco dále: „Přineste,“ praví Pán, „stůl a chléb.“ A ihned dodává: Vzal chléb a požehnal a rozlámal a podal Jakobovi Spravedlivému¹²² a řekl mu: „Můj bratře. Jez svůj chléb, neboť Syn člověka vstal z mrtvých.“¹²³

Nejstarší doklad naší perikopy se nachází u sv. Jeronýma v díle *De viris illustribus II.* (r. 392). Opět je v textu silně přítomná závislost na kanonických spisech. Například zmínka „lněného plátna“, do kterého bylo zabaleno Ježíšovo mrtvé tělo k pohřbu, pravděpodobně vychází ze synoptické tradice.¹²⁴ Důležitá je i zmínka o „pítí z kalicha Páně“ (srov. 1K 10,16), jež odkazuje na důležitou informaci, že Jakub, bratr Páně, mohl být přítomen u poslední večeře a pít s Ježíšem z jednoho kalicha, což z kanonických textů nevyplývá. Přísaha, kterou Jakub dává, má v židovské i křesťanské literatuře vyjádřit zdůraznění jeho záměru vyzkoušet si pravdivost Ježíšových slov. Slova „dokud ho neuvidí, jak vstává z mrtvých“ lze dát do souvislosti se dvěma podněty: jednak je zde určitá podobnost s postojem nevěřícího Tomáše z evangelia (srov. J 20,25), a také je tento apokryfní text možným dotvořením situace našeho Jakuba, který až do Ježíšova zmrtvýchvstání nehraje mezi prvními učedníky žádnou stěžejní roli. Jakub do té doby nejspíš neví, co si má o svém „bratru“ myslet a jestli mu může věřit, a tak zde autor chce vyzdvihnout jeho autoritu. Z toho vyplývá ještě další závislost apokryfního textu na perikopě 1K 15,7. Tedy resumé *zlomku V* lze shrnout do jednoho hlavního cíle, a to vyzdvihnout autoritu Jakuba „Spravedlivého“ (bratra Ježíšova), neboť on je také nositel titulu svědka zmrtvýchvstání.¹²⁵

¹²¹ Pravděpodobně jde o Jakuba, bratra Páně.

¹²² Jiný název pro Jakuba, bratra Páně. Viz pozn. k Tomášovu evangeliu.

¹²³ Tamtéž, s. 191.

¹²⁴ Srov. Mt 27,59; Mk 15,46; L 23,53.

¹²⁵ Srov. tamtéž, s. 191n.

3.1.4. Zjevení Jakubova

Poslední analýza apokryfních textů se bude týkat gnostických spisů: 1. a 2. Zjevení Jakubovo. Dochované rukopisy apokalyps se nacházejí v gnostické knihovně v egyptském Nag Hammádí. Oba spisy (NHC V/3, NHC V/4) mají původně shodné nadpisy: *Zjevení Jakubovo*, ale z důvodu přehlednosti mají před názvem číslovku pro snazší specifikaci. Po obsahové stránce projevuje text velkou blízkost s gnostickými prvky, zvláště s prvky valentinské gnóze, z čehož lze vyvodit přibližnou dolní hranici datace vzniku textu kolem roku 180 po Kristu. Jakubovo první zjevení je formou dialogu autora s jeho mistrem, který v celém díle není blíže charakterizován. Nikde v celém textu se nevyskytuje jméno Ježíš nebo titul Kristus. Obě postavy hovoří nejčastěji v přímé řeči, Jakub oslovuje Ježíše v duchu evangelia „Pane“, „Mistře“ nebo „Rabi“. Struktura prvního zjevení je zřetelně rozdělena do dvou částí, které popisují dvojí setkání Krista s Jakubem. První setkání se odehrává dva dny před Kristovým zatčením, druhé pak po jeho utrpení.¹²⁶ Nechci zde analyzovat celý dochovaný text, protože rozhovor Jakuba s Ježíšem je rozsáhlejší. Pozornost bude věnována snaze načrtnout možné recepce evangelních úryvků o setkání Jakuba, bratra Páně, se Zmrtvýchvstalým (srov. 1K 15,7) a o příbuznosti Jakuba a Ježíše.¹²⁷

První zjevení Jakubovo

Kapitola 24 Pán se mnou mluvil takto: „Pohleď na naplnění mé spásy! Dal jsem ti znamení těchto věcí, Jakube můj bratře. Ne náhodou jsem tě nazval svým bratrem – nejsi můj tělesný bratr a já nejsem ten, kdo by tě neznal – abys, až ti dám znamení...“ Poznej a slyš!¹²⁸

Tento úryvek si pravděpodobně klade za hlavní úkol ještě více vyzdvihnout postavu Jakuba Spravedlivého, jehož autorita, jak jsme již zkoumali v Tomášově evangeliu, byla

¹²⁶ Srov. RYNEŠ, Pavel. O Prvním zjevení Jakubově.

In DUS, Jan Amos (ed.). *Proroctví a apokalypsy*, s. 463n.

¹²⁷ Srov. Mk 3,31; Mt 12,46; L 8,19.

¹²⁸ Srov. RYNEŠ, Pavel. První zjevení Jakubovo.

In DUS, Jan Amos (ed.). *Proroctví a apokalypsy*, s. 479.

v prvotní církvi veliká. Náš text má také silnou vazbu na popis Jakubovy postavy ve Skutcích apoštolů a v Pavlových listech (viz analýza textů v 2. kapitole). Informace o „netělesném bratrství“ Jakuba a Ježíše zřejmě vycházejí z evangelijní zprávy o příchodu Ježíšových příbuzných, kterou nalézáme u synoptiků. Právě tuto situaci Ježíš využívá pro vysvětlení duchovního bratrství.

Kapitola 31 I zjevil se mu Pán a (Jakub) ustal v modlitbě, objal jej, políbil a pravil: „Rabi, našel jsem tě! Slyšel jsem o utrpeních, která si podstoupil, a převelice jsem strádal. Ty znáš můj soucit. Proto jsem přemýšlel a měl jsem v úmyslu již nespátit tento lid. Musí být odsouzeni za to, co učinili. Neboť to, co vykonali, je proti tomu co se sluší.“¹²⁹

Děj se odehrává na hoře Gaugélan (tj. na hoře Golgotě). Jakub byl na hoře shromážděn s více učedníky (specifikace chybí), kteří se ale nakonec rozprchli. Text je porušený, není z něho znám jasný důvod útěku učedníků. Dozvídáme se tedy jen tu informaci, že tam zůstává sám Jakub a v modlitbě očekává Pána, který se zjevuje a dává Jakubovi jednotlivá poučení.¹³⁰ Hlavní účel sdělení našeho úryvku může být podobný jako u předcházejícího. Autorita se v prvotní obci a zvláště později v dalších křesťanských obcích zakládala nejen na autentičnosti nauky, ale i na apoštolské autoritě, která zpočátku nesla pečeť setkání se Zmrtvýchvstalým (viz 1K 15,7). Příkladem této autority může být i postava apoštola Pavla, který si svoji apoštolskou taktéž autoritu odvozoval od setkání s Ježíšem (srov. Sk 9, 3–7).

Druhé zjevení Jakubovo

Jak už bylo řečeno v úvodu k Jakubovým zjevením, označení „druhé“ slouží pro lepší specifikaci spisu. Za autora spisu můžeme tedy označit Jakuba, který je jmenován na začátku zjevení: „Toto je řeč, kterou pronesl Jakub Spravedlivý v Jeruzalémě. Ta, (kterou) zapsal Marim“.¹³¹ Díky paleografii lze text datovat nejpozději do čtvrtého století,

¹²⁹ Tamtéž, s. 481.

¹³⁰ Srov. tamtéž, s. 482–484.

¹³¹ Tamtéž, s. 482.

protože obsahuje zprávu o Jakobově smrti. Nicméně stejný záznam nám zanechává i historik Josef Flavius. Z toho lze předpokládat, že text mohl vzniknout již na konci prvního století, ale vzhledem k analýze obsahu spisu se to nezdá pravděpodobné. Druhé zjevení Jakubovo obsahuje totiž prvky polemy s pavlovskou a synoptickou christologií a soteriologií, což je téma, které přichází na scénu až později během druhého století. Ohledně žánru není dílo jednotné, což poukazuje na více autorů textu. Vyskytují se zde jak prvky apokalypsy, tak i prvky vyprávění (viz Jakobova modlitba), jako například ve Skutcích. Co se týče obsahové a formální stránky, je dílo jednotné, složené ze dvou hlavních částí: *Řeč Jakobova* a *Jakubovo umučení*. Uvedme pro ilustraci několik úryvků s krátkým komentářem.

Řeč Jakobova

... Já jsem to, jemuž Plnost Nepomíjitelnosti zjevila zjevení, ten, jehož předtím vyzval Veliký a který poslechl Pána, jenž (nepoznán) prošel světy, jenž sestoupil, svlékl se a chodil nahý, byl nalezen v porušitelném stavu, ale měl projít vzhůru k neporušitelnosti. Tento Pán přišel jako syn, ...¹³²

Tento text, jako i předchozí apokryfní texty o Jakobovi, opět vykazuje zřetelnou závislost na skutečnosti, že se Jakub setkal tváří tvář se Vzkříšeným (viz 1K 15,7). Zaznívají zde neobvyklé Ježíšovy tituly, které se v Novém zákoně přímo nevyskytují. Styl oslovení Ježíše spíše odkazuje na pozdější teologickou reflexi Kristova odkazu. Vznik spisu tedy s velkou pravděpodobností nelze zařadit do doby apoštolské a ani snad do doby první generace postapoštolské.

(citovaná řeč Ježíšova)

Řekl mi: „buď zdrav, můj bratře, můj bratře, buď zdrav.“ Když jsem zvedl hlavu, abych na něho pohleděl, řekla mi matka: „neděs se, můj synu, že ti řekl můj bratře“. Byli jste totiž živeni stejným mlékem. Proto mi říká „má matko“. Není u nás žádným cizincem, je to bratr po tvém otci.¹³³

¹³² Srov. POKORNÝ, Petr. Druhé zjevení Jakubovo.

In DUS, Jan Amos (ed.). *Proroctví a apokalypsy*, s. 485.

¹³³ Tamtéž, s. 486.

Vyjasnění příbuzenské vazby mezi Jakubem a Ježíšem z této perikopy těžko vydedukujeme. Autor zde vychází z předpokladů, kterým jsme se již věnovali (srov. např. Mk 3,32; Mk 6,3–4; a další), a snaží se načrtnout podrobnější objasnění problematiky „Ježíšových bratří“ (srov. úvod do 2. kapitoly práce). Autor volí nejčtenější apokryfní verzi, že Josef měl před Marií již děti (Jakuba a další) se svou první ženou.

Jakubovo umučení

Zvedli se a řekli: „Ano, zabijme toho člověka, aby byl odstraněn z našeho středu! Nebude nám k ničemu.“ A (hned) tam byli a našli ho u chrámových sloupů u velkého uhelného kamene. Rozhodli se ho shodit dolů. A shodili ho dolů. A ... Chopili se ho, tupili ho, jak ho táhli po zemi. Roztáhli ho a na břicho mu položili kámen, všichni si na něj stoupli a říkali: „jsi bludař!“ Opět ho zvedli, byl (ještě živý), musel kopat jámu a postavili ho do ní. Zakryli ho po břicho a pak ho ukamenovali. On roztáhl ruce a vyslovil modlitbu – ne tu, která se říká obvykle.¹³⁴

Popis Jakubovy smrti se nám nedochoval v jednotné verzi. Úryvek tedy zachycuje událost konce Jakubova pozemského života. Pro první komunitu jeho osoba měla obrovský význam. Zda je zachycené svědectví originální, nebo jestli je převzato odjinud, není zřejmé. Pro lepší pochopení obsahu citovaného úryvku je nutné vycházet i z řádků předcházejících před našim textem. Jakub zde popouzí lid, že ho v srdcích budou nazývat Spravedlivým. Poté autor kopíruje ústy Jakuba Ježíšovu předpověď zkázy chrámu (srov. Mt 24,2), čímž dokoná, jako i Ježíš, provokaci lidu a ten následně pobouřen provolává: „Pojďme kamenovat Spravedlivého!“¹³⁵ Toto vyprávění je pravděpodobně inspirováno potupami spravedlivého člověka (srov. Iz 3,10 LXX; Mdr 2,12–20; či autor může jako svoji předlohu brát i pašijní příběh v synoptických evangeliích).¹³⁶ Tímto scénářem chce autor pravděpodobně podtrhnout Jakuba, jakožto mučedníka pro Pána. Závěrečná modlitba Jakuba opět jako u prvního úryvku vykazuje zřejmou pozdější křesťanskou

¹³⁴ Tamtéž, s. 491.

¹³⁵ Tamtéž, s. 490.

¹³⁶ Srov. tamtéž, pozn. 112, s. 491.

reflexi. Modlitba je vytvořena s velmi podobným námětem jako modlitba prvomučedníka Štěpána (srov. Sk 7,59).

3.2. Analýza textů v dalších pramenech

Tato podkapitola je věnována nebiblickým pramenům o osobě Jakuba, bratra Páně. Pozornost bude věnována zprávě o jeho životě, jeho vedoucí úloze v Jeruzalémské obci, kterou dostává do opatrování po Petrově odchodu na misie, a jeho mučednické smrti. Budeme se věnovat zmínkám o Jakobovi u církevních historiků Eusebia a Hegesippa, a rovněž i u židovského historika Josepha Flavia.

3.2.1. Joseph Flavius

Začneme Josephem Flaviem, který je zřejmě nejdůležitějším nezávislým svědkem začátků křesťanského hnutí. Narodil se v roce 37, byl šlechtickým židem, který napsal rozsáhlou historiografii *Judaismu*.¹³⁷ Postava našeho hledaného Jakuba se objevuje v jeho díle *Židovské starožitnosti*. Autor v něm odkazuje na tři hlavní postavy křesťanského hnutí, Jana Křtitele, Ježíše a Jakuba. Tato skutečnost má zásadní význam předně pro historickou věrohodnost postavy Ježíše z Nazareta, a v souvislosti s touto prací, taktéž pro hledání Jakuba, předáka Jeruzalémské církevní obce. Odkaz na Jakuba je učiněn v souvislosti s přechodem kněžství v Jeruzalémě na Anannáše v roce 62 po Kristu. Joseph Flavius také zachycuje konec Jakobova života, popisuje Jakobovu popravu a popisuje ho jako významnou osobnost, která byla ve městě Jeruzalémě známá a uznávaná. To vše koresponduje se zprávami, které nám zachycují Skutky a Pavlovy spisy. V nich je Jakub taktéž představován jako nemalá osobnost, jež má vliv na stále větší křesťanskou obec. Joseph Flavius události v Jeruzalémě popisuje následovně:

¹³⁷ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 457n.

Caesar poslal Albina do Judei jako prokurátora. Král odstranil Josefa z úřadu velekněze a udělil tuto funkci synu Anannáše, který byl také nazván Annáš. Ten ... svolal soudce ze Sanhedrinu¹³⁸ a předvedl před ně muže jménem Jakub, bratra Ježíšova, který byl nazýván Kristem a ještě další jiné. Obvinil je, že porušili zákon a vydal je, aby byli ukamenováni. Král Agrippa, když viděl Annášovo jednání, sesadil jej z funkce velekněze, kterou vykonával tři měsíce, a nahradil jej.

(Židovské starožitnosti XX, 9,1)

3.2.2. Eusebius z Cesareje

Eusebius, biskup a církevní historik z Cesareje, nám zanechal z Konstantinovské doby (resp. doby církevních otců) velmi cenné dílo. V jeho spise *Ecclesiastica historia* mají velkou důležitost nejen jeho autorské části, ale především jeho odkazy a citace z ještě starších pramenů.¹³⁹ Například v naší problematice našeho Jakuba nám nepředkládá pouze svoji látku, nýbrž i svědectví jiných historiků prvotní církve. V našem případě čerpá z Klementa Alexandrijského a Hegesippa¹⁴⁰ a také cituje Josepha Flavia.

Ecclesiastica historia II, 1.

Podle zprávy Skutků byl tehdy Jakub, příjmením „bratr Pána“, jako první dosazen na biskupský stolec v Jeruzalémě.¹⁴¹ Staří jej pro jeho vynikající ctnosti nazývali spravedlivým. I Jakub byl nazýván Josefovým synem. Klement (Alexandrijský) v 6. knize svých „Poučení“ (*Hypotyposesis*)¹⁴² říká doslovně: „Po nanebevstoupení Pána Petr, Jakub a Jan, ačkoli jim Pán dával přednost před ostatními, neusilovali o první místo a jeruzalémským biskupem zvolili Jakuba Spravedlivého.“ Podobně v 7. knize

¹³⁸ Sanhedrin (ř. synedrion) Před dobou Kristovou i v jejím průběhu se tak nazýval nejvyšší židovský soud, který se scházel v Jeruzalémě. V českých překladech je výraz často překládá jako „rada“; Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 902; srov. GNILKA, Joachim. *Ježíš Nazaretský – poselství a historie*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 43–46.

¹³⁹ Srov. BENEDIKT XVI. *Otcové církve: od Klementa Římského po Augustina*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009, s. 53–57.

¹⁴⁰ Církevní historik nejpravděpodobněji židovského původu, znalý syrštiny. Žil za papeže Aniceta (asi 154–166).

¹⁴¹ srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 43.; *Historia ecclesiastica* 3.5; srov. český text dostupný na webových stránkách [2019-27-2]. http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej.htm#3-5.

¹⁴² Toto dílo se nedochovalo. Zlomky nacházíme právě např. zde u Eusebia.

tohoto spisu říká: „Pán po svém zmrtvýchvstání dal Jakubu Spravedlivému, Janovi a Petrovi dar poznání, které sdělili ostatním apoštolům, apoštolové pak sedmdesáti učedníkům, z nichž jeden byl i Barnabáš“. Existovali dva Jakobové. Jeden měl příjmení Spravedlivý a byl svržen z chrámové věže a valchář jej ubil klackem. Ten druhý je ten, který byl s'at. O Jakubu Spravedlivém se zmiňuje i Pavel, když píše: „Jiného z apoštolů jsem neviděl, leda Jakuba, bratra Pána“ (Gal. 1,19).

První úryvek je popis ustanovení apoštolů po Kristově nanebevstoupení. Eusebius v ní cituje knihu *Poučení* od Klementa Alexandrijského, v níž se tvrdí, že Jakub byl hned po Ježíšově nanebevstoupení zvolen prvním jeruzalémským biskupem. Toto tvrzení však nelze ze Skutků apoštolských ani pavlovských listů spolehlivě prokázat. Dále nám Eusebius zachycuje pro našeho Jakuba přízvisko „Spravedlivý,“ které v Novém zákoně taktéž zachyceno není. Nalézáme ho však ve vyprávění apokryfů (srov. předchozí podkapitola, bod 3.1). Dále je v textu vykreslena i třetí zpráva o konci Jakobova života. Podrobnější popis Jakobovy mučednické smrti uvádí Eusebius ještě v 25. kapitole druhé knihy *Církevních dějin*. První zprávě jsme se věnovali v analýze druhého Zjevení Jakobova a druhé zprávě v úryvku u Josepha Flavia.

Ecclesiastica historia II, 25.

Druh a způsob smrti nám vylíčil Klement Alexandrijský. Jakuba svrhli s věže chrámu a byl ubit klackem. Velmi podrobně nás zpravuje o Jakobově osudu Hegesippos, který stojí velmi blízko apoštolské době. V 5. knize svých Pamětihodností (*Hypomnemata*)¹⁴³ vypráví toto: „Správu církve spolu s apoštolý dostal Jakub, bratr Pána, který od Kristovy doby až po naši dobu kvůli odlišení od mnoha jiných Jakobů byl nazýván spravedlivým...“ Vystoupili nahoru, svrhli Spravedlivého a řekli si: Ukamenujme spravedlivého Jakuba. A počali jej kamenovat, poněvadž po shoení nebyl ještě mrtvý. Jakub se ještě obrátil a na kolenou prosil: „Pane, Bože Otče, prosím tě, odpusť jim, neboť nevědí, co činí“... Tu vzal jeden z nich, valchář, dřevo, kterým ždímal látku, a udeřil jím spravedlivého do hlavy. Tak zemřel Jakub mučednickou smrtí...¹⁴⁴

¹⁴³ Dílo se nedochovalo.

¹⁴⁴ srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 38–39.; *Historia ecclesiastica* 2.25; srov. český text dostupný na webových stránkách [2019-27-2].

http://www.fatym.com/taf/knihy/patrol/p_cdej.htm#2-25.

Úryvek zachycuje situaci několik let před obležením Jeruzaléma. Datace velmi dobře koresponduje s prameny u Josepha Flavia. Eusebius v tomto textu opakuje popis Jakubovy mučednické smrti u sv. Klementa Alexandrijského, ale doplňuje další již čtvrtou zprávu o Jakubově smrti, která se nám skrze něho dochovala od církevního historika Hegessipa. Obě zprávy, jak vyplývá z textu, se výrazně shodují, přičemž starší Heggessipovy prameny nás zpravují daleko širěji o životě našeho hledaného Jakuba. Z těchto zpráv vystupuje mnoho podobností s kanonickými i apokryfními texty. Například *Jakubova modlitba za nepřátele* velmi pravděpodobně čerpá z ukamenování jáhna Štěpána (srov. Sk 7,59–60). Z našeho úryvku také vystupují určité hagiografické tendence od počátku Jakubova života.¹⁴⁵ Ta, ale není plně autentická vzhledem k charakteristice Jakuba v kanonických textech. K tématu více v následující 4. kapitole práce.

3.2.3. Origenes

Dalším autorem z doby otců, který nám zanechává zprávy o Jakobovi, předáku jeruzalémské obce, je Origenes. On představuje jednu z nejvýznamnějších postav Alexandrijské školy 3. stol. V díle *Contra celsum* popisuje období před obležením Jeruzaléma. Opět jako Eusebius zachycuje prameny od Josepha Flavia, a tím znovu podtrhuje historickou věrohodnost existence postavy Jakuba, který převzal po Petrovi primát v křesťanské obci v Jeruzalémě. Origenes se v otázce příbuzenského vztahu mezi Jakubem a Ježíšem staví za názor Epifana, který tvrdil, že Jakub je Ježíšův bratr z Josefova prvního manželství.¹⁴⁶

Contra celsum I.47.

„Tyto katastrofy se staly Židům jako trest za smrt Jakuba, který byl Ježíšovým bratrem (nazývaný Kristus), Židé ho ubili, i když byl člověkem, který nejlépe vynikal svojí spravedlností. Pavel, pravý

¹⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 38.

¹⁴⁶ Srov. NEUSNER, Jacob a Bruce D. CHILTON. *The Brother of Jesus*, s. 13n.

Ježíšův učedník, říká, že považuje tohoto Jakuba za bratra Pána, a to ani ne z důvodu jejich pokrevního vztahu, ani kvůli tomu, že byli vychováváni společně, ale kvůli jeho ctnosti a nauce.

Contra celsum II.13.

Protože obléhání začalo za panování Nerona a trvalo až do vlády Vespasiana, jehož syn Titus zničil Jeruzalém, jak řekl Joseph [Flavius], kvůli Jakobovi Spravedlivému, bratru Ježíše, který byl nazván Kristus, ale ve skutečnosti, jak pravda objasňuje, pro Ježíše Krista Syna Božího.¹⁴⁷

¹⁴⁷ Srov. Anglický text dostupný na webových stránkách [2019-02-3].

<http://www.newadvent.org/fathers/04162.htm>

4. Jakub, předák Jeruzalemské církevní obce

Poslední kapitola si klade za cíl dotvořit celkový obraz osoby Jakuba, bratra Páně. Zatím jsme se v předešlých kapitolách věnovali spíše jednotlivým roztroušeným zlomkům a úryvkům v biblických i nebiblických pramenech. V této části práce je kladen důraz na snahu vytvořit celistvější popis života, poslání a učení našeho Jakuba. Nejprve rozlišíme jednotlivé Jakuby, se kterými jsme se dosud v textech setkali. Poté bude následovat rozsáhlejší podkapitola, která je věnována hledanému Jakobovi a jeho poslání v prvotní církevní Jeruzalémské obci, přičemž se krátce zastavíme u vzniku a historie této obce. Dalším tématem budou spisy, které jsou připisovány našemu Jakobovi. Následovat bude otázka po Jakobově učení, které nám zachycují probírané prameny. V posledním bodu před závěrem bude pomocí dosud získaných informací představena rekonstrukce života našeho protagonisty.

4.1. Jakobové v Novém zákoně

V diskurzu biblistů nenacházíme shodu v počtu Jakobů, kteří se nacházejí v Novém zákoně. Prvnímu nastínění jsme se již věnovali na začátku v první kapitole práce, která je věnována jménu Jakub. Začneme rozlišením Jakobů u Petra Marečka¹⁴⁸, který předkládá specifikaci jednotlivých postav. Autor uvádí, že vystupuje v Novém zákoně pod jménem Ἰάκωβος pět mužů. Nejasnosti s identifikací jednotlivých Jakobů vznikají z neúplnosti informací v textech, kterým jsme se věnovali již ve 2. kapitole. Prvním jmenovaným Jakobem v Novém zákoně je *Jakub, syn Zebedeův*, který byl se svým bratrem Janem a otcem Zebedeem, rybářem na Genezaretském jezeře.¹⁴⁹ Je často nazýván přízviskem „Větší“ (resp. „Starší“) kvůli odlišení od Jakuba „Menšího“ („Mladšího“) (srov. Mk 15,40). Jakub Zebedeův je v textech synoptiků vždy uváděn ve skupině dvanácti učedníků

¹⁴⁸ Pozn. Jedná se rukopis chystaného ekumenického komentáře na List Jakobův, který mi byl, z dobré vůle autora Petra MAREČKA, propůjčen k mé diplomové práci.

¹⁴⁹ Srov. Mk 1,19–20; Mt 4,21–22; L 5,10.

ihned po Petrovi.¹⁵⁰ Podle Mk 3,17 Ježíš dal Jakobovi a jeho bratru Janovi označení *Boanerges* („synové hromu“) pravděpodobně ze souvislosti se vznětlivostí jejich povahy (srov. L 9,54). Ve Sk 12,2 je zmíněna mučednická smrt Jakuba, kdy král Herodes Agrippa I. (10 př. Kr. – 44 po Kr.), vnuk Heroda Velikého, ho nechal v roce 44 popravit.

Druhým nositelem jména je *Jakub, syn Alfeův*, který byl rovněž jedním z dvanácti Ježíšových učedníků. U Marka vystupuje ještě další syn Alfeův, možná rodný bratr Jakuba, jménem Levi.¹⁵¹ Není to ale zcela prokazatelné, neboť jiné místo z evangelií nás o tomto příbuzenském poutu nezpravuje. U Matouše je v paralelním textu uvedeno místo „Levi“ jméno „Matouš“. Rané tradice měly tendenci dosazovat na toto Leviho místo právě osobu Jakuba, ale tato varianta textu není původní a nemůže vést k tvrzení, že Levi je vlastně Jakub Alfeův.¹⁵² Podle Petra Marečka není tento Jakub totožný ani s „Jakubem Mladším“ (Mk 15,40; 16,1) a ani s Jakubem, bratrem Páně.¹⁵³ Proti tomuto názoru se staví například již Jeroným, který právě pod těmito třemi postavami vidí jednoho Jakuba,¹⁵⁴ což je na jednu stranu zjednodušující verze, která pravděpodobně vznikla pod velkým vlivem rozmachu učení o trvalém panenství Panny Marie, na druhou stranu se Jeroným musel vypořádat s otázkou Ježíšových „bratrů“ a vytvořil obsahově i lingvisticky průchozí i přijatelnou variantu.

Třetí postavou v Novém zákoně, je *Jakub, (syn) Marie*, který je označen jako μικρός „Mladší či Menší“.¹⁵⁵ Toto odlišení od Jakuba Alfeova však s sebou nese určité problémy. Z popisů Marií pod křížem nám taktéž vznikají nejasnosti. U synoptiků je uváděna matka Jakuba („Mladšího“) a Josefa. V Janovské tradici je jako matka Jakuba „Mladšího“

¹⁵⁰ Srov. Mk 3,17; Mt 10,2; L 6,14; Sk 1,13.

¹⁵¹ Srov. Mk 2,14; a L 5,27.

¹⁵² Srov. BUTTRICK, George Arthur. *The Interpreter's dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia*. Volume 2. Vyd. 19. Nashville: Abingdon Press, 1991, s. 791.

¹⁵³ Srov. Mk 6,3 a J 2,12; 7,3–5.10; a u apoštola Pavla v 1 K 9,5.

¹⁵⁴ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 111–112.

¹⁵⁵ Srov. Mk 15,40 a 16,1; Mt 27,56; L 24,10.

uváděna Marie Kleofášova (srov. J 19,25). Na rozdíl od Petra Marečka ho tradice spojuje s předchozím Jakubem Alfeovým.¹⁵⁶ Podmínkou pro toto tvrzení však zůstává, že Kleofáš i Alfeus¹⁵⁷ musí být totožná postava, což je dosti problematické dokázat, neboť lingvisticky si jména neodpovídají.¹⁵⁸ Jméno Kleofáš je čistě aramejského původu¹⁵⁹ a nelze z něho jednoduše usuzovat na jméno „Alfeus“, které má hebrejský původ.¹⁶⁰ Nelze tedy zkratkovitě tvrdit, že jména jsou dvě podoby jednoho jména, jako například máme v češtině pro Jakuba i zdomácnělý výraz „Kuba“. Tento Jakub často bývá také odůvodněně ztotožňován s Jakubem, bratrem Páně, který je synem Marie, sestry Ježíšovy matky a Kleofáše,¹⁶¹ kterého Hegesippus (u Eusebia) identifikuje jako bratra pěstouna Ježíše, Josefa. Tudíž náš hledaný Jakub, bratr Páně, je podle něj bratrancem Ježíše.¹⁶² Čtvrtým vlastníkem jména *Jakub* je *otec apoštola Judy*, který je zmíněn v Novém zákoně pouze dvakrát, a to v souvislosti s výčtem jmen sboru dvanácti Ježíšových učedníků.¹⁶³ Poslední postavou v Novém zákoně, která nese jméno *Jakub*, je *jeden z Ježíšových „bratří“*, jejichž jména uvádějí synoptická evangelia.¹⁶⁴ Tento Jakub, bratr Páně, zastával význačné postavení v prvotní církvi v Jeruzalémě.¹⁶⁵ Tímto předešlým výčtem pěti osob

¹⁵⁶ Srov. CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*, s. 546; srov. taktéž WILLIAM, Patrick. *James the Lord's brother*. Edinburgh: T. & T. CLARK, 1906, s. 19.

¹⁵⁷ Srov. BROWN, Raymond E., Joseph A FITZMYER a Roland E MURPHY. *The Jerome Biblical commentary*, s. II, 59; [42:93].

¹⁵⁸ Srov. DUBOVSKÝ, Peter. *Marek*, s. 246.; Taktéž srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 380.

¹⁵⁹ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 504.

¹⁶⁰ Srov. BUTTRICK, George Arthur. *The Interpreter's dictionary of the Bible*. Volume 1. Vyd. 19. Nashville: Abingdon Press, 1991, s. 96.

¹⁶¹ Srov. BAUCKHAM, Richard. *Jude and the relatives of Jesus in the early church*, s. 20–22.

¹⁶² srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 192; poznámka k části 2.25; srov. taktéž, NEUSNER, Jacob a Bruce D. CHILTON. *The Brother of Jesus*, s. 13.

¹⁶³ Srov. L 6,16; Sk 1,13.

¹⁶⁴ Srov. Mk 3,31–35; Mt 12,46–50; L 8,19–21.

¹⁶⁵ Srov. např. Sk 12,17; 15,13; 21,18; 1 K 15,7; Ga 1,19.

však seznam plně nevyčerpáváme. Zmíňme ještě dvě další postavy jménem Jakub. Tedy dalším Jakubem, kterého Petr Mareček neuvádí, je podle jiných autorů *Jakub, neznámý autor Listu Jakubova* (Jk 1,1). Více k tomuto autorovi Jakubova listu v podkapitole 4.3. Nakonec lze zmínit ještě postavu *Jakuba, otce Josefa*, muže Marie, který se nachází v rodokmenu u Matouše (srov. Mt 1,16). V Lukášově rodokmenu je tatáž osoba pojmenována „Heli“ (srov. L 3,23). Tuto nejasnost například řeší již Eusebius v *Historia ecclesiastica*.¹⁶⁶

4.2. Jakub, bratr Páně, a církevní obec v Jeruzalémě

Historie prvních desetiletí církve je nám známa především prostřednictvím Pavlových dopisů a Skutků apoštolů. Tato kapitola bude vycházet zvláště z těchto dokumentů, protože pro nás zachycují klíčové události spojené s Jakubem, bratrem Páně, a s prvotní Jeruzalémskou církevní obcí. Pohled Písma bude dále rozšířen o informace od již výše zmíněného církevního historika Eusebia. První bod věnujme charakteristice rodícího se společenství kolem apoštolů. Můžeme vyjít ze slov druhé kapitoly Skutků: *Ti, kteří přijali jeho slovo, byli pokřtěni a přidalo se k nim toho dne na tři tisíce lidí. ... Každého dne pobývali svorně v chrámu, po domech lámali chléb a dělili se o jídlo s radostí a s upřímným srdcem.*¹⁶⁷ Z úryvku vyplývá, že prvotní křesťané se ještě plně nedistancovali od náboženského života Židů, ale snažili stále zachovávat také židovský kult a tradici.¹⁶⁸ Nicméně se už židokřesťané na náboženskou praxi jejich současníků dívali optikou naplněných dějin spásy,¹⁶⁹ které vyvrcholily životem, smrtí a zmrtvýchvstáním Mesiáše, Ježíše Krista. Rozsáhlejší odloučení se od židovské nauky

¹⁶⁶ srov. NOVÁK, Josef. *Eusebius*, s. 17–19.; *Historia ecclesiastica*, I. 7.

¹⁶⁷ Sk 2,41–47.

¹⁶⁸ Srov. SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013, s. 55.

¹⁶⁹ Srov. Mt 5,17.

i kultu nastalo příchodem křesťanů, kteří pocházeli ne už ze židovství, ale z pohanství.¹⁷⁰ Tito křesťané se museli navíc vypořádat nejen s židovským náboženským životem, pro ně nepřírodným, ale navíc ještě s pohanskými náboženstvími a hlavně s problematikou modloslužby.¹⁷¹ Právě kvůli těmto změnám a neustálému rozmachu křesťanství musel být svolán Jeruzalémský sněm, který dává díky Pavlovi vlivu pohanům svobodu od dodržování židovského zákona (srov. Sk 15). Pro popis vzniku obce prvních křesťanů v Jeruzalémě začneme událostmi, které pramení již z Ježíšových slov k Petrovi. Trojice metafor, které na Petrovu adresu Ježíš používá, vystihují jeho úkol, jakožto náměstka apoštolů. Petr bude „skála“ na níž Ježíš postaví svou církev, dostane „klíče od nebeského království“ a dostane moc „rozvazovat i svazovat.“ Nejen ve skutcích a Pavlových listech, ale již v evangeliích nalézáme náznak respektování Petrova primátu už i od prvních Ježíšových učedníků. Petr například dostane od Jana přednost ke vstupu do prázdného hrobu či také často hovoří a dotazuje se zástupně za ostatní apoštoly.¹⁷² Tuto vůdčí pozici, kterou Petr měl již před nanebevstoupením Ježíše, nese dále i jako hlava církevní obce.¹⁷³ Další podtržení Petrovy autority může dokládat i apoštol Pavel, který jeho primát daný Kristem uznává.¹⁷⁴ Pavel však autoritu nepřipisuje pouze Petrovi, ale i Jakobovi a Janovi, které spolu s Petrem nazývá „sloupy církve“ (Ga 2,9). Bližší charakteristiku zmiňovaného Jakuba bohužel nemáme. S největší pravděpodobností jde o Jakuba, bratra Páně. Dva ostatní apoštolové Jakub Zebedeův a Jakub Alfeův jsou méně pravděpodobní, protože Jakub „Starší“ byl popraven v roce 44 a první apoštolský sněm se odehrál až kolem roku 50. Jakub „Menší“ také není vhodným kandidátem, neboť nikde

¹⁷⁰ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského: Historicko-teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Karolinum, 2008, s. 331.

¹⁷¹ Srov. např. Gal 4,8; Ef 5,5; Flp 3,19.

¹⁷² Srov. Mt 15,15; 16,15–16; 18,21; J 6,67–69.

¹⁷³ Srov. např. Sk 1,15–16; 2,14–40; 3,12–26; a další.

¹⁷⁴ Srov. BENEDIKT XVI. *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 57–59.

není zmiňován jako významná autorita. Podle Skutků Petr i ostatní apoštolové, kteří byli svědky kázání Ježíše a jeho vzkříšení¹⁷⁵, představovali pravděpodobně až do odchodu Petra nejvyšší autoritu v Jeruzalémské obci. Tato autorita se později rozšířila i nad ostatní křesťanská společenství mimo Jeruzalém. Petrův nucený odchod (asi roku 43/44) ze Svatého města¹⁷⁶ znamenal začátek změny ve vedení prvotní obce. V době před svým odchodem pravděpodobně Petr jmenoval Jakuba (kolem roku 40) svým nástupcem v čele mateřské církve. Na tomto postu Jakub setrval pravděpodobně až do roku 62, kdy byl zabit za velekněze Annáše. Toto svědectví potvrzují Eusebius i Joseph Flavius (viz 3. kapitola práce). Po Jakobově mučednické smrti, podle Eusebiovy tradice, zůstali u vedení obce Ježíšovi příbuzní (srov. *Ecclesiastica historia* 3,11).¹⁷⁷ Tento výklad, i když je věrohodný, však není z textů zcela jistý. Z Lukášovy radostné zprávy se zdá, že přechod byl harmonický, ale zřetelně se dominantní postavení Jakuba, nepřímo oznámené již ve Sk 12,17, plně projevilo až na Jeruzalémské radě, kde Jakub, jako předseda shromáždění, závěrečným slovem shrnul diskusi a navrhl rozhodnutí.¹⁷⁸

Vzniká nám zde zajímavá otázka ohledně podoby „prvního papežství“, zdali se prvenství mezi apoštoly přesouvá s Petrem nejprve do Antiochie¹⁷⁹ a následně i do Říma, či těžiště řízení zůstává v Jeruzalémě? Zdá se, jakoby Petr stál pod autoritou a dozorem Jakuba, hlavy mateřské obce, který stál nad koordinací křesťanského poslání mezi Židy.

Jakub se tak stává výraznou autoritou v prvokřesťanském hnutí. Někteří komentátoři jej pochopitelně vidí jako prototyp prvního papeže, který vykonává účinnou moc nad jinými místními církvemi. Jiní autoři však Jakuba, bratra Páně, pokládají spíše za „primus inter pares“ s nevelkými prostředky k prosazení autority, která byla spíše morální

¹⁷⁵ Srov. 1 K 15,3–8.

¹⁷⁶ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 769.

¹⁷⁷ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 335.

¹⁷⁸ Srov. BERNHEIM, Pierre-Antoine. *James, brother of Jesus*. s. 191–193.

¹⁷⁹ Srov. Sk 11,19–26.

a duchovní než skutečnou výkonnou mocí.¹⁸⁰ Zastavme se ještě jednou krátce a souhrnně u titulu apoštol a postupně vznikající hierarchické struktury církve. Tehdejší pojetí hierarchie neodpovídá plně našemu soudobému uspořádání. Na počátku ve vedení obce stálo kolegium apoštolů, které si Ježíš vyvolil. Uprostřed nich měl specifické postavení Petr, který byl první z bratří.¹⁸¹ Společenství apoštolů si kvůli pomoci s materiálními záležitostmi, aby se mohlo věnovat službě Slova, povolalo sedm diakonů („služebníků“) „a vložili na ně ruce“ (Sk 6,6). Na třech místech ve Skutcích vystupují jako pomocníci apoštola Petra a Jakuba i presbyteři („starší“).¹⁸² Název presbyter je převzat ze synagogy.¹⁸³ Popis jejich úlohy není jasný, ale ze Sk 15,2nn lze vydedukovat, že měli zřejmou účast na rozhodnutích apoštolského koncilu.¹⁸⁴ V Novém zákoně je také zmíněna funkce biskupa, který byl pravděpodobně vybrán ze skupiny presbyterů, aby je vedl.¹⁸⁵ Pavel nám do této struktury zasazuje našeho Jakuba, bratra Páně, na pozici apoštola (srov. Ga 1,19), který je také jako ostatní apoštolové svědkem Ježíše zmrtvýchvstalého. Zajímavé ale je jeho rozlišení skupiny apoštolů a bratří Páně v 1K 9,5. Tento úryvek hraje velmi významnou roli při určování jednotlivých Jakubů Nového zákona. Kdybychom text vzali doslovně, tak nám Pavel odděluje Jakuby uvedené ve výčtu Dvanácti a našeho Jakuba.

¹⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 192.

¹⁸¹ Srov. KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*. Vyd. 3. přeprac. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993, s. 25.

¹⁸² Sk 11,30; 15,2nn; 21,18.

¹⁸³ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 813n; taktéž srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 372n.

¹⁸⁴ Srov. KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*, s. 25.

¹⁸⁵ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 125.

4.3. Spisy připisované Jakobovi, bratru Páně

Náš hledaný Jakob, podle většiny dnešních biblistů, nestojí přímo jako autor za žádným spisem. Nejznámějším spisem, který mu je mnohými autory připisován, je *List Jakobův*. Ostatní Jakobové se nezdají pro autorství vhodné.¹⁸⁶ Autor listu je tedy nejpravděpodobněji jakýsi známý Jakob z raného období církve (srov. Jk 1,1). Existují však argumenty pro i proti autenticitě jeho autorství. Komentátoři se například pozastavují nad tím, proč se Jakob, kdyby byl Ježíšův rodinný příbuzný, nenazývá apoštolem, nebo bratrem Ježíše. Někteří použili tato opomenutí jako argument pro pseudonymitu.¹⁸⁷ Ani připisování autorství Jakobu Většímu nemá valný ohlas¹⁸⁸, neboť o tomto Jakobovi víme, že byl popraven Herodem Agrippou I. kolem roku 44 po Kristu (srov. Sk 12,2). List Jakobův navíc již počítá s pozdější situací uvnitř života prvotní církve, která neodpovídá tak brzké dataci. Autorství ve prospěch Jakuba Alfeova (příp. „Mladšího“), o kterém se z Nového zákona přímo dovídáme pouze ze seznamu apoštolů, není moc pravděpodobné. V západní církvi, pod vlivem výkladu sv. Jeronýma, bývá tento Jakob Alfeův ztotožněn s Jakobem, bratrem Páně, avšak ve východní pravoslavné církvi nikoli. Nakonec lze uvést, že Jakob Alfeův se ve všech novozákonních seznamech apoštolů objevuje s patronymickým dodatkem, což stojí též proti identifikaci s bratrem Páně. V dnešní době většina biblistů oprávněně rozlišuje jako dvě rozdílné postavy Jakuba Alfeova a Jakuba, bratra Páně. Co se týče dalších dvou Jakobů – otce apoštola Judy,¹⁸⁹ a syna Marie,¹⁹⁰ nejsou nám známy bližší informace. Tento list s nimi nebyl nikdy spojován.

¹⁸⁶ Srov. CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*, s. 546.

¹⁸⁷ Srov. BLOMBERG, Craig L a Mariam J KAMELL. *James: Zondevan exegetical commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, c2008, s. 48.

¹⁸⁸ Srov. pozn. pod čarou, CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*, s. 546.

¹⁸⁹ Srov. L 6,16; Sk 1,13.

¹⁹⁰ Srov. Mk 15,40; Mt 27,56; L 24,10.

Dnes existují u komentátorů obecně tři přístupy k vysvětlení autorství. První a nejpočetnější skupina je toho názoru, že Jakubův list je napsán pseudoepigrafním křesťanem, který pochází z liberálního judaismu diaspory. List by se tak datoval na přelom 1. a 2. století po Kristu. Jako místa sepsání jsou nejčastěji uváděny Antiochie, Alexandrie či Řím. Druhou skupinu tvoří autoři, pro které by práce byla pseudoepigrafem pocházejícím z židovsko-křesťanských kruhů v Palestině nebo Sýrii, které jsou stále ovlivňovány Jakubem z Jeruzalémské obce. Podle některých z nich by se tento dopis zčásti skládal z autentických částí od bratra Pána. Biblisté ve třetí skupině přisuzují autorství listu přímo našemu Jakubovi. Jeho text se tím pak stává nepostradatelným dokumentem pro objevování jeho nauky. Tento názor je prosazován především v evangelických kruzích, je obecně spojen s argumentem, že rozdíly mezi Jakubem a Pavlem byly do značné míry mnohými exegety a historiky církve přehnané.¹⁹¹

Vraťme se ještě jednou ke zmíněnému titulu „apoštol“, kterého se mohli domáhat pouze dva Jakubové ve sboru Dvanácti. Jakub, bratr Páně, nebyl s největší pravděpodobností součástí Dvanácti, ale byl jedním ze čtyř Ježíšových „bratří“, kteří jsou uvedeni v Mk 6,3 a Mt 13,55 a kteří byli Ježíšovými blízkými příbuznými. Tradiční názor, že bratr Páně je autorem Jakubova listu, který poprvé dosvědčuje již Origenes, a který se pevně ujal na konci 4. století, je zastáván rovněž v dnešní době mnohými autory. Pro připsání autorství listu Jakubovi, bratru Páně, jsou uváděny především tyto důvody:

- 1) Jednoduchost dopisního úvodu hovoří pro Jakuba jako jeho autora, jelikož nějaký pozdější autor by zajisté nenechal nevyužitou příležitost, aby zdůraznil zvláštní autoritu bratra Páně, aby tak propůjčil svému spisu zvláštní důležitost.
- 2) Obsahová látka týkající se Ježíšova vyučování, na které Jakub výslovně nečiní odkaz, není převzata ze synoptických evangelií, avšak pochází již z předsynoptické tradice, což není pravděpodobné.
- 3) Spis vykazuje ještě velmi jednoduchou christologii.

¹⁹¹ Srov. BERNHEIM, Pierre-Antoine. *James*, s. 224.

- 4) Problémy, které zaměstnávaly církevní obce po zničení jeruzalémského chrámu, jež nastalo v roce 70 po Kr., nehrají v listu žádnou roli.
- 5) Jmenování starších (Jk 5,14) poukazuje na rané období církve.
- 6) Celý spis má židovský nádech a na určitých místech odráží známost Palestiny nebo dokonce Galileje.
- 7) Spis neobsahuje odůvodnění pro „odklad paruzie“.
- 8) Zdá se, že spis byl velmi brzy známý. Nepřímo jsou na něj činěny odkazy v Prvním listě Petrově (konec 1. stol.), v Prvním Listě Klementa Korint'anům (95 – 98 po Kr.) a v Hermově Pastýři (Řím, poč. 2. stol.).¹⁹² Pokud by se vyšlo z uvedených datací, „List Jakubův by mohl být datován již do 90. let.“¹⁹³

Jakubův význam a jeho autoritu dále zdůrazňují ještě další již apokryfní spisy z 2. století. Žádný z těchto spisů však nevykazuje znalost Jakubova listu, jejichž autorství je připisováno Jakobovi, bratru Páně. Jmenujme tři apokryfní texty pocházející z Nag Hammádí, které se taktéž zaštiťují autoritou Jakuba. Je to předně apokryfní evangelium dětství *Protoevangelium Jakobovo*, jehož nestarší části, které nesou podobu s Markovým a Matoušovým evangeliem, mohou pocházet z 2. století (viz 3. kapitola práce). Text evangelia byl objeven a následně v latinském překladu vydán v roce 1552 francouzským jezuitou Guillaumem Postelem. Ten je také autorem názoru, založeném na konvenční představě, že autorem je Jakub Mladší, bratr Ježíšův. Pro toto tvrzení vycházel z předpokladů kanonických evangelií (Mk a Mt). Ve skutečnosti, je autorský údaj v Jakobově evangeliu, jako i datace pravděpodobně zcela fiktivní. Hlavní argument pro vyloučení Jakubova autorství je naprostá neobeznámenost s palestinskou realitou.¹⁹⁴ Dalšími spisy, jejichž je připisováno Jakobovo autorství, jsou gnostická díla: *První zjevení Jakobovo* (NHC V/3) a *Druhé zjevení Jakobovo* (NHC V/4). Tyto spisy jsou

¹⁹² Srov. rukopis ekumenického komentáře na List Jakubův od Petra MAREČKA, s. 25–26.

¹⁹³ BERNHEIM, Pierre-Antoine. *James*, s. 225.

¹⁹⁴ Srov. DUS, Jan Amos. POKORNY, Petr. *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*, s. 254n.

jednoduše připisovány Jakobovi proto, že jsou oba nadepsány „Zjevení Jakobovo“. Na začátku Prvního zjevení Jakub vede rozhovor se svým mistrem, který není v celém textu specifikován, ale předpokládá se, že mluví s Ježíšem. Kristus v prvním zjevení Jakuba nazývá svým bratrem, ale vzápětí dodává, že oslovení znamená duchovní příbuznost a ne doslovnou.¹⁹⁵ Spis je rozdělen na dvě části. První část popisuje setkání Jakuba s Ježíšem dva dny před jeho zmrtvýchvstáním. Ježíš zde reaguje například na Jakobovy otázky a vysvětluje mu původ ženství, prozrazuje počet „archontů“¹⁹⁶ a popisuje mu nebesa. Druhá část zachycuje opět jejich setkání, ale již po Ježíšově utrpení. Jakub zde tvrdě kárá Židy za utrpení, která způsobili Kristu. Ten však Židy překvapivě hájí proti nařčení, že jsou vrazi Krista. Podle spisu totiž nešlo ve skutečnosti o zabití Krista, ale pouze jeho tělesného obrazu. Na tomto místě je vidět velký vliv nauky Docketismu, která tvrdí, že Ježíšovo tělo je pouze zdánlivé a Kristus na kříži tělesně netrpěl. Proti tomuto směru vystupuje již První list Janův (1J 4,2).¹⁹⁷ Přejdeme k poslednímu uvedenému spisu, který nese název *Druhé zjevení Jakobovo*. Struktura je, podobně jako u předešlého textu, jednoduchá. Opět zde máme zřetelně dvě části: první a hlavní část označovaná jako „Řeč Jakobova“ obsahuje výroky vyslovené Jakubem. Jeho slova nám zachycují mnohé citace Ježíšových řečí, které v kanonických textech nenalzáme. Například uvedme Ježíšovu řeč, kterou pronesl k Jakobovi, když se mu zjevil po svém zmrtvýchvstání. Tento text zřejmě hledá oporu v již zmíněném svědectví apoštola Pavla (1K 15,7). Druhá část spisu zjevení zcela nezapadá do kontextu první. Autor zde pravděpodobně spojuje dva dosud oddělené celky: Jakobovu řeč a zprávu o jeho mučednické smrti.¹⁹⁸

4.4. Jakobovo učení pohledem apoštola Pavla

Pro rekonstrukci Jakobova učení využijeme zorný úhel apoštola Pavla, který nám svými texty přibližuje osobu, postavení a nauku našeho protagonisty. Řeč bude

¹⁹⁵ Srov. DUS, Jan Amos. *Novozákonní apokryfy*, s. 463.

¹⁹⁶ V tomto spise jsou nazýváni jako „zloději duší.“

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 464.

¹⁹⁸ Srov. tamtéž, s. 465–467.

o následujících tématech: o *formuli víry* (1K 15,3b–5), která byla přijata v apoštolském jeruzalémském konventu; dále pak bude přiblížen *apoštolský sněm v Jeruzalémě* (srov. Sk 15,20.29), svolaný díky širokým misiím Pavla a ostatních apoštolů; Petr nám kvůli své *konfliktní situaci v Antiochii* (Ga 2,5) taktéž poslouží pro lepší pochopení Jakubovy autority v prvotní církvi. Tento střet s Petrem byl pro Pavla významnou inspirací pro zformulování své nauky o ospravedlnění.¹⁹⁹

Nejprve pár slov k *formuli víry*, která nám zachycuje zřejmě nejstarší známé křesťanské krédo. Obsahuje nejzákladnější a nejdůležitější konstitutivní prvky křesťanské víry. Vyjmenovává čtyři základní důležité výpovědi, Kristus zemřel za naše hříchy, byl pohřben, třetího dne byl vzkříšen podle Písma a zjevil se Kéfovi a potom Dvanácti.²⁰⁰ Samotné vv. 3b–5 sice formálně zapadají do Pavlových slov o vzkříšení Krista, ale literárně i obsahově vypovídají o tom, že Pavel tato slova kréda sám přijal již dříve z jeruzalémské apoštolské tradice. Apoštol Pavel tedy představuje formuli víry jako jednotící prvek pro svazek různých skupin Ježíšových následovníků. Hlavním cílem slov je ukázat, navzdory všem štěpením u prvotních křesťanů, jednotu Kristovy církve.²⁰¹ Každá z výpovědí prvotního kréda reaguje na Ježíšova slova či skutky. První výpověď, že Kristus zemřel zástupně za naše hříchy, vyvstává ze slov „za vás“ při ustanovení svátosti eucharistie (1K 11,24). Zpráva o Ježíšově pohřbu potvrzuje jeho skutečnou smrt, že on byl „jako každý jiný člověk“ (srov. F 2,7–8). Třetí prvek, který vychází taktéž z Ježíšových slov o jeho utrpení, popisuje čas Kristova vzkříšení. Smyslem této zmínky není vracet se do minulosti, ale jde o přijetí něčeho zcela jiného, trvalého života Božího, Boží transcendence. Slova „podle Písma“, se snaží poukázat na jednotnost Starého a Nového zákona. Bůh, který jedná ve vzkříšení Ježíše Krista, je tentýž Bůh, který jde se svým lidem celé dějiny spásy. Jde zde pozorovatelný vliv židovského přístupu, který vidí

¹⁹⁹ Srov. POKORNÝ, Petr a Ulrich HECKEL. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013, s. 207.

²⁰⁰ Srov. ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korintánům*, s. 135.

²⁰¹ Srov. POKORNÝ, Petr a Ulrich HECKEL. *Úvod do Nového zákona*, s. 270.

paralelu mezi vzkříšením a vyvedením vyvoleného národa z Egypta.²⁰² Poslední čtvrtý prvek prvotního kréda má velký význam, neboť nám představuje svědky Krista vzkříšeného. Petr je zde vzhledem ke svému primátu jmenován jako první svědek. Po něm následuje zjevení skupině Dvanácti jakožto pastýřům nového Božího lidu. Toto místo má také velký význam v tom, že nám zachycuje vůbec nejstarší zmínku o pevné skupině dvanácti učedníků.²⁰³ Předchozí úvahy se zdají v souvislosti s našim hledaným Jakubem možná ne tolik důležité, ale tato slova z 15. kapitoly Prvního listu Korintským nám zachycují základní stavební prvek křesťanského učení, na kterém stavěl i náš Jakub, bratr Páně. Pavlova zmínka o Jakubovi, jako svědkovi Ježíše zmrtevýchvstalého (viz analýza textu 1K 15,7 ve 2. kap. práce) poslouží pro celistvější pochopení Jakubovy autority, které je věnováno více prostoru v následujícím tématu o Jeruzalémském sněmu a taktéž o Antiochijském sporu.

Druhý bod, u kterého se zastavíme, je věnován historicky prvnímu „koncilu“ (resp. první synodě) církve. Díky svědectví, které nám zanechávají Skutky a Pavlův list Galatským a První list Korintským, můžeme celkem jistě klást Apoštolský sněm do období druhé Pavlovy cesty do Jeruzaléma (kolem roku 50 po Kr.)²⁰⁴, kterou vykonal po čtrnácti letech od své první návštěvy (srov. Ga 2,1). Opakovaná Pavlova pouť do svatého města byla vynucena situací v misijních oblastech, okolnostmi spojenými s naukou o ospravedlnění a s otázkou ohledně nutnosti dodržování mojišského zákona pro křesťany z pohanství.²⁰⁵ V listě Galatům se toto rozdělení Pavlových cest popisuje oproti Skutkům trochu odlišněji, ale většinový názor spojuje události (srov. Ga 2 a Sk 15) dohromady.²⁰⁶ Předěšlá první Pavlova cesta do Jeruzaléma, která spadá již do 2. pol. 30.

²⁰² Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 271–276.

²⁰³ Srov. ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korintánům*, s. 137.

²⁰⁴ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 337.

²⁰⁵ Srov. DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*, s. 739.

²⁰⁶ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*, s. 43.

let,²⁰⁷ nám zanechává svědectví o Jakobovi, bratru Páně, kterému Pavel dává jakožto svědku Zmrtvýchvstalého výsadní titul apoštol, což hrálo velkou roli při připisování autority mezi učedníky.²⁰⁸ Šlo v krátkosti především o to, že sněm měl rozhodnout konflikt mezi zastánci již velmi úspěšných misí, které reprezentují Pavel a Barnabáš, a představiteli jeruzalémské obce, kterou zaštiťovali především náš Jakub, bratr Páně, Petr a Jan. Vše dopadlo ve prospěch misí, nicméně napětí přetrvávalo pravděpodobně až do začátku židovské války (r. 66), což dokládá i následný konflikt v antiochijské církevní obci.²⁰⁹ Výsledek koncilu shrnuje Jakobova závěrečná řeč, tzv. *Jakubova klauzule* (srov. Sk 15,20). Ta obsahuje čtyři nařízení pro křesťany z pohanství a umožňuje nepohoršující soužití pohanokřesťanů se židokřesťany v jedné církevní obci. Ve Skutcích 21,18–25 je zachycena následná Jakobova rada adresovaná Pavlovi ohledně přijetí nazirejského slibu, který měl za účel oslabit výtky proti němu. Z toho lze usuzovat, že náš Jakub stál svojí autoritou za Pavlem a podporoval ho. Nicméně první církevní historici a apokryfní literatura (např. Tomášovo evangelium či Evangelium Hebrejců) hledí na Jakuba jako na zástupce přísné zákonnosti. Jakub zajisté osobně žil do své smrti podle židovského zákona, avšak nikdy podle novozákonního svědectví nechtěl vnucovat židovský zákon pohanokřesťanům. Jakobova klauzule (Sk 15,20) nejsou míněny jako „břemeno“, nýbrž naopak jako ústupek. Díky tomuto pohledu lze dobře vyložit následující téma o Petrově přítomnosti v Antiochii.

Přesuňme se tedy k dalšímu bodu, do chvíle, kdy Petr pobýval v Antiochijské obci. Celá situace, která se nejčastěji označuje jako *Antiochijský konflikt* (srov. Ga 2,11–14),²¹⁰ má své vyvrcholení ve střetu Pavla a Petra. Děj se odehrává v syrské Antiochii a hlavním aktérem události je dvojaké chování apoštola Petra. Vlivem rychlého nárůstu počtu

²⁰⁷ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 348.

²⁰⁸ Srov. CHILTON, Bruce a Craig A. EVANS. *James the Just and Christian origins*. Boston: Brill, c1999, s. 136.

²⁰⁹ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 337.

²¹⁰ Srov. CHILTON, Bruce a Craig A. EVANS. *James the Just and Christian origins.*, s. 146–149.

křesťanů z pohanství vyvstává otázka, zda nařízení obřizky ve Starém zákoně má platit i pro pohany, kteří nesdílejí stejnou tradici jako izraelský lid. Jak zhodnotit celou situaci? Zřejmě brzy po druhé Pavlově cestě do Jeruzaléma (srov. Sk 15) se i Petr vypravil na návštěvu do církevní obce v Antiochii. Sám Petr, jako i Pavel a Barnabáš dlouho předtím, sdílí společenství u stolu Páně i s křesťany z pohanství, což odpovídá duchu jeruzalémské dohody dojednané na Apoštolském sněmu. Antiochijským křesťanům ze židovství to pravděpodobně připadalo obvyklé a odpovídající evangeliu a Ježíšově univerzalitě. Proměna chování u Petra nečekaně nastává po příchodu osob, které se nacházeli ve vedoucích kruzích jeruzalémské obce. Není zde nutné se domnívat, že tentýž názor musel sdílet i Jakub, bratr Páně, vždyť sám ve své řeči se výslovně staví pro to, aby se na ně nenakládalo „břemeno, které nemohli unést ani naši otcové ani my!“ (srov. Sk 15,10.19). Ale na druhé straně není moc pravděpodobné, že by Jakub o cestě svých druhů nevěděl, či s ní nesouhlasil.²¹¹ Petr tímto svým nejasným krokem silně naboural jednotu církevní obce, neboť s sebou strhl i místní křesťany ze židovství. Jeho obavy z příchozích se však na druhý pohled zdají trochu nejasné. Ze souvislostí nevyplývá žádný důvod, proč by měl mít strach z příchozích, vždyť tento přístup k proselytům byl odsouhlasen již na Jeruzalémském sněmu. Podle exegetů tím Pavel chtěl pravděpodobně projevit náklonnost a jistý ohled na příchozí z Jeruzaléma, kteří si velmi vážili obřizky. Pavel ho však veřejně napomíná za jeho pokrytectví a porušení dohody dané při své druhé cestě do Jeruzaléma (srov. Ga 2,1–9).²¹²

4.5. Jakubův život ve světle kanonických textů

Před samotným závěrem ještě přistupme k poslednímu bodu práce, k pokusu shrnout pomocí dosavadních poznatků život našeho hledaného Jakuba. Budeme sledovat zvláště kanonické texty, které nás zpravují o první polovině života „bratra Páně“, ale následně poté, pro doplnění jeho života, využijeme také informací, které nám zachycuje církevní

²¹¹ Srov. TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*, s. 45.

²¹² Srov. RADL, Walter. *List Galaťanům*, s. 31n.

historik Eusebius ve své *Církevní historii*. Údaje v kanonických textech o našem Jakobovi, jak je zřejmé z předchozích kapitol, nejsou dostatečným zdrojem ucelených informací o jeho životě. Texty, které nám zanechal apoštol Pavel, evangelisté a Skutky apoštolů, nás nechtějí obohatit dokonalými historickými údaji o Jakobovi, ale zachycují nám důležité střípky z jeho života. Například „pouhá“ událost setkání Jakuba se Zmrtvýchvstalým poukazuje na jeho zásadní roli v prvotní církvi a nese v sobě velikou výpovědní hodnotu o jeho životě.

Chronologicky první střípek z Jakobova života nacházíme ve světle textu 2. kapitoly Janova evangelia. Po popisu zázraku v Káni odcházejí „Ježíš, jeho matka, bratři i učedníci do Kafarnaum“ (J 2,12). Z této informace ani z dalších následujících souvislostí bohužel nevyplývá, že Jakub Ježíše doprovázel již jako jeho učedník. Lze to vzít jako předpoklad, ale není to v té době ještě pravděpodobné. Další střípek nacházíme v době, kdy Ježíš chodil po Galileji a bylo krátce před „svátkem stánků“ (J 7,1). Ježíš i přes provokaci od svých bratří (resp. bratranců) nejde na svátky veřejně, ale přijde v utajení. Jakub v této skupině zůstává nejmenován, ale jeho přítomnost v ní je pravděpodobná (srov. J 7,4–10). Tato skupina bratří má pravděpodobně taktéž přímou souvislost s pozdějším Ježíšovým vystoupením v rodném Nazaretě, kde ho opět jeho příbuzní nepřijímají a nechápou jeho slova. Příběh příchodu Ježíšových příbuzných je dochován u všech synoptiků²¹³ a vypovídá nám o nesnadném přijetí Ježíše jako Mesiáše nejen v jeho rodném městě, ale i v jeho vlastní pozemské rodině. V rámci dalšího pobytu ve své domovině Ježíš pravidelně navštěvoval, jako všichni ostatní Židé, synagogu, v níž jednou v den sobotní začal Ježíš učit, neboť už měl potřebný věk pro veřejné vystupování a byl vyškolen v komentování Zákona (srov. J 7,15).²¹⁴ Řeč posluchačů nám dosvědčuje, že Ježíš a jeho příbuzní jim nebyli neznámí. Všichni dobře věděli, kdo k nim promlouvá, vždyť ho znali od malička. Náš Jakub ve světle této situace není opět přímo jmenován, ale je obsažen ve skupině „Ježíšových bratří“. Tímto neradostným setkáním končí přímé zmínky

²¹³ Srov. Mk 3,31–35; Mt 12,46–50; L 8,19–21.

²¹⁴ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*, s. 212.

Ježíšových bratří v evangeliích až do doby Kristovy kalvárie, kde můžeme opět nalézt Jakubovo jméno ve spojitosti s jeho matkou Marií, která je ve světle Janova evangelia 19,25 označována za ženu „Kleofášovu“. K této problematice více v analýze textů Janova evangelia 2.1.4. a v rozlišování jednotlivých Jakubů Nového zákona v bodě 4.1. Tedy z předchozích textů evangelií lze vyvozovat zatím následující shrnutí. Náš Jakub se narodil a vyrůstal v městě Nazaretě jako Ježíšův blízký příbuzný (pravděpodobně bratranec), Byl synem Marie, která byla dle komentátorů zřejmě v blízkém příbuzenském vztahu s Pannou Marií, matkou Ježíše. Jakub se také zapojoval do poutí a cest, které spolu Ježíšem podnikala jeho matka, příbuzní a učedníci. Jaký měl náš protagonista Jakub osobní vztah k Ježíši, není plně zřejmé, ale lze přepokládat spíše nepochopení a velké nejasnosti spojené s Kristovou misí.

Jako plnohodnotného Ježíšova učedníka ho nalézáme až ve světle Pavlových listů a Skutků apoštolských. Přejdeme teď již k neevangelijním střípkům ze života našeho hledaného Jakuba. Propojení svědectví dvou Pavlových listů a Lukášových Skutků vytváří v otázce našeho protagonisty velmi shodný obraz. Bratři Páně, jak dosvědčují texty, tvoří přinejmenším část širšího okruhu Pánových učedníků. Tato skupina určitě nestála nějak stranou, ale účastnila se bezprostředně života skupiny apoštolů. Skutky 1,14 dosvědčují přítomnost Ježíšových bratří v „horní místnosti“, kde se s apoštoly a ženami „vytrvale modlili“. Když nastal den Letnic, všichni učedníci dostali Ducha Svatého. Od té doby byl Jakub i skupina jeho bratří pravděpodobně pevnou součástí prvních apoštolů. Toto tvrzení by vysvětlovalo otázku, proč Pavel označuje našeho Jakuba titulem „apoštol“. Další zmínka o Jakobově životě se vzhledem k datování nachází u sv. Pavla. Ten dosvědčuje, že se i Jakobovi dostalo výsady setkat se osobně se Zmrtvýchvstalým.²¹⁵ V tomtéž listu nás Pavel zpravuje o tom, že apoštolové s sebou vodívali ženy (resp.

²¹⁵ Srov. 1K 15,7.

manželky).²¹⁶ Můžeme se tedy domnívat, že Jakub byl ženatý, což nebylo pro tehdejší společnost neobvyklé.

Dále následovala doba šíření radostné zvěsti, ale i také mnohého pronásledování. Další zmínka naší postavy zaznívá až v souvislosti s odchodem Petra z Jeruzaléma²¹⁷ a tudíž i z vedení místní církevní obce. Jakub se tímto dostává do pozice vedení komunity, a to zřejmě vzhledem ke své velké autoritě, kterou Petr dokládá vzkazem (srov. Sk 12,17) před svým odchodem z Antiochie. Změna na pozici vedení prvotní obce však neznámá, že by Petr přišel o svůj primát, který mu byl určen Ježíšem. Do této problematiky, ohledně nejvyšší autority v této chvíli vstupuje i Pavel, který Jakubovi jeruzalémskou autoritu také přiřítá. Při své první cestě do Věčného města se toužil Pavel setkat s Petrem a s těmi, kteří byli apoštoly již před ním. Kromě „hlavy apoštolů“ však viděl jen Jakuba, bratra Páně.²¹⁸ Po nedlouhé době po tomto setkání muselo nastat silné pronásledování místní komunity, neboť i sám Petr musel podstoupit již zmíněný „odchod“ a předat vedení obce. Pavel, z důvodu rychlého šíření křesťanské zvěsti i mimo vyvolený národ, musel řešit vzniklé naukové problémy, které nastaly v souvislosti s otázkami ohledně přijímání obřizky u proselytů. Proto Pavel putoval opět do Jeruzaléma a vzhledem k jeho nejasnostem byl svolán Jeruzalémský sněm.²¹⁹ Průběh celého setkání apoštolů zakončuje Jakubova řeč,²²⁰ která rozhoduje ve věci misie pohanů. Není jasné, proč nezavršoval sněm Petr, který byl na něm již přítomen.²²¹ Zřejmě přenechal vedení průběhu sněmu Jakubovi, kterému obec sám předal do péče. Časově poslední zmínku o Jakubovi nacházíme v situaci označované jako „Antiochijský spor.“ Jakub by mohl být pod vlivem příchozích označen jako tvrdý židovský fundamentalista, ale to by si přímo protirečilo s nedávno proběhlým Apoštolským sněmem, kde se Jakub ke křesťanům z pohanství vůbec nestaví tvrdě.

²¹⁶ Srov. 1K 9,5.

²¹⁷ Srov. Sk 11,19–26.

²¹⁸ Srov. Ga 1,17–19.

²¹⁹ Srov. Sk. 21,17–25.

²²⁰ Jakubova klausule; srov. Sk 15,20.

²²¹ Srov. Ga 2,9–12.

Problém tedy vznikl zřejmě vzhledem k příchozí Jeruzalémské skupině, která se plně neztotožnila se závěry sněmu.

Tímto jsme ukončili kanonické zmínky střípků života a poslání našeho Jakuba. Konec jeho života již v Písmu zachycen nemáme. Svědectví o jeho mučednické smrti se nám však dochovalo díky historikům, zvláště díky Eusebiu z Cesareje, který nás zpravuje nejen o smrti našeho Jakuba, ale již o biskupské funkci v Jeruzalémě (viz bod 3.2.2.) Popis Jakubovy smrti sice není zcela shodný v detailech, ale je zřejmé, že Jakubův život byl ukončen jeho mučednickou smrtí, kterou nám Eusebius zachytil ve svědectví ještě staršího historika Hegesippa. Jakub Spravedlivý byl pronásledován Jeruzalémským veleknězem Annášem. Při povstání v roce 62 byl dohnán na vrchol věže a shozen dolů. Posléze byl ještě kamenován, protože pádem z věže nezemřel. Při kamenování se projevuje zpětná glorifikace jeho osoby. Jakub se, jako například Štěpán, modlí za ty, kdo ho kamenují. Následně je ještě přidána zmínka o udeření od valcháře do hlavy, která má ujistit pronásledovatele o jeho smrti.

Závěr

Kdo se někdy zaobíral postavou Jakuba, bratra Páně, nemůže být nikdy plně spokojen, neboť hledání jeho životního osudu po sobě zanechává spíše více otázek než vyjasnění. To ale vůbec není na škodu, poněvadž otázky vždy vyžadují hledání odpovědi. Nejde ale vůbec o hledání marné a smutné, nýbrž naopak obrovsky obohacující, neboť hledání osudu jakékoliv osobnosti z Nového zákona je vždy spojeno s tím, kterého hledáme všichni, s Ježíšem Kristem. Ve světle Ducha můžeme poznávat Boha a velké divy, které koná v životech lidí. Toto veliké tajemství vyvstává i ve spojitosti s naším Jakubem. Být označován za „bratra Páně“ je obrovská výsada, kterou se v Novém zákoně šetří. Náš Jakub mohl pravděpodobně s Ježíšem prožívat i své dětství. Mohl například od mládí pozorovat někoho, kdo mu získá svým životem, smrtí a zmrtvýchvstáním účast v Božím království, a to se nepoštěstí každému. Hledání Jakuba, který je u Eusebia nazván Spravedlivým, přináší mnoho dílčích otázek. Třeba v jakém příbuzenském vztahu vlastně Jakub k Ježíši byl? Byl to opravdu jeho vlastní bratranec, jak se domnívá sv. Jeroným? Nebo dokonce nevlastní bratr z Josefova prvního manželství, jak poukazují někteří autoři a jak věří východní Pravoslavné církve? Tak či onak, Jakub měl k Ježíši určitě blízký vztah. Nějaká rodinná vazba v souvislosti s analyzovanými texty mezi nimi pravděpodobně byla. Častá námitka, že označení „bratr Páně“ je jen titul prvotní církve, jde překonat faktem, že se ve Skutcích několikrát rozlišuje mezi apoštoly a Ježíšovými bratry. Další a snad i nejkomplicovanější otázkou spojenou s naší postavou je samotné rozlišení jednotlivých Jakubů Nového zákona, neboť kanonické texty nám nezachycují celistvý obraz. Asi nejjednodušeji tuto otázku zodpověděl sv. Jeroným, který nerozlišoval mezi Jakubem Alfeovým, Jakubem Menším ani Jakubem, bratrem Páně. Všechny tři spojil do jedné osoby a vyřešil tím mnoho dalších problémů a otázek. Jen musel obhájit, že Kleofáš muž Marie, která byla pod křížem (J 19,25), je vlastně totožný s Alfeem otcem Jakuba mladšího, jednoho z Dvanácti. Bohužel, tento celkem přijatelný závěr nelze na základě analýzy textů bez výtek přijmout. Je velmi pravděpodobné, že opravdu každý ze tří Jakubů existoval a měl od Ježíše své poslání, i když pro rozlišení Jakuba Alfeova a Jakuba Menšího nemáme moc zřejmých důkazů. Na rozdíl od nich lze Jakuba, bratra

Páně, celkem přesvědčivě vyčlenit jako samostatnou postavu. Díky Pavlovi Prvnímu listům Korintským a Galatským můžeme vysledovat autoritu, kterou náš protagonista v prvotní církvi zastával. Z toho nám vyvstává zajímavá otázka po ústředním vedení na počátku formování církve. V bodu 4.2. jsme se mohli seznámit s názorem některých autorů, kteří staví Jakuba do funkce „prvního papeže“, který nastoupil po Petrovi. Texty však naznačují, že Jakubovo prvenství se týkalo pouze Jeruzalémské obce a nikoli ústředního postavení mezi apoštoly. Pravděpodobně toto prvenství zůstalo Petrovi až do jeho smrti. Proto Tradice dodnes přijímá papežskou posloupnost jen na Petrově římském stolci. Lze však na druhou stranu uvažovat, jestli toto předání úřadu neproběhlo už u Jakuba, bratra Páně. Texty Písma nám však toto tajemství nechaly zahalené. Jakubův život byl zcela jistě velmi pestrý. Nekanonické spisy Nového zákona nám zanechávají velmi poutavé vyprávění spojené s naším Jakubem, kterého identifikují jako staršího nevlastního bratra Pána Ježíše, jak nám zachycuje příběh o uštknutí Jakuba zmijí v Pseudo-Tomášově evangeliu. Jde však spíše o snahu vypořádat se narativním způsobem s problematickými místy v evangeliích. Tento příběh pravděpodobně jako i mnohé další chtějí vyřešit otázku stojící nad konstelací Ježíšovy pozemské rodiny.

Zásadní okamžik v životě Jakuba se podle mého odehrál v jeho setkání se zmrtvýchvstalým Kristem. Střetnutí se s Boží velikostí, která se sklání k obyčejnému člověku, má vždy slovy nepopsatelný význam. Z textů se zdá, že Jakub v Ježíše, svého rodinného příbuzného, moc nevěřil. Nepřijímal a nechápal hloubku Ježíšových slov a postojů. Synoptikové nám tento Jakubův postoj zachycují v příběhu, ve kterém Ježíšovi bratři a jeho Matka přicházejí za ním a chtějí ho odvést, poněvadž nerozumí jeho slovům (srov. Mk 3,31–35). Janovo evangelium nám zanechává jiný, ale v podobném duchu postupující příběh. Vlastní bratři v něho nevěří. Vidí jeho zázračné skutky, ale nechápou jejich skrytý význam. Provokují ho, aby se šel ukázat i na jiná místa, aby se „ukázal světu“ (srov. J 7,2–6). Celé proměňující setkání s oslaveným Kristem prostupuje celý život „bratra Páně“, až do posledního okamžiku, kdy dosvědčil svoji věrnost svému Pánu mučednickou smrtí.

Postava Jakuba, který dostává od Klementa Alexandrijského přívlastek „Spravedlivý“, není tedy vůbec nezajímavou postavou. Další studium této novozákonní postavy lze rozvíjet mnoha směry. V práci nebylo pojednáno o Jakobově spiritualitě, která by šla ve spojitosti s jemu připisovaným Jakobovým listem velmi zdařile charakterizovat. Určitě by bylo potřebné prohloubit téma samostatnějším pojednáním o Ježíšově pozemské rodině, ale vždy bude zůstat mnoho nejasných otázek. Dalším tématem, které musí být ve spojitosti s naším protagonistou prohloubeno, je obraz prvotní Jeruzalémské církevní obce a taktéž ostatních postupně vznikajících obcí pod Jeruzalémským vlivem. Jakub v tomto procesu hrál po apoštolu Petrovi významnou roli. Bylo by též vhodné široce prohloubit pojednání o Jakobově nauce, respektive taktéž učení Jeruzalémské obce, která se musela vypořádávat se stále novými otázkami vyvstávajícími vlivem neustálé misie pohanů. Velkým tématem, které také nebylo v práci šířeji otevřeno, je detailnější podoba struktury prvotní církve a postupný vznik vzdálenostně i kulturně samostatných apoštolských církví. Zkoumání tohoto fenoménu má velký význam v otázce ekumenismu, v hledání společného kořene naší víry. Další nemalý oddíl by mohl být pojednání o Svatojakubské liturgii, která se uchovala ve východních církvích.

Jsem za své zvolené téma moc rád. Mám k němu skrze své vlastní jméno velmi vřelý a blízký vztah. Jakub podle mého mínění vůbec není nedůležitou postavou. Jeho úloha v prvotní církvi měla velký význam. Ve své práci jsem se snažil popsat to, co jsem v rámci analýzy kanonických i ostatních textů našel o „bratru Páně.“ Přeji všem, kdo budou číst tuto práci, aby se nechali oslovit postavou Jakuba, který přes své počáteční nejasnosti a pochyby nakonec v Krista, svého příbuzného, pevně uvěřil a svoji lásku k němu doložil svým životem.

Seznam použitých zkratek

atd.	– a tak dále
č.	– číslo
ČEP	– Český ekumenický překlad
ed.	– editor
edd.	– editoři
hebr.	– hebrejsky
KKC	– Katechismus Katolické církve
Kr.	– Kristus
např.	– například
pozn.	– poznámka
resp.	– respektive
s.	– strana
srov.	– srovnej
stol.	– století
sv.	– svatý
tj.	– to je
v.	– verš
var.	– varianta
vv.	– verše
vyd.	– vydání

Pro citace biblických knih byl zvolen systém zkratek užívaný v ČEP Písma svatého.

Seznam literatury

Biblický text a jeho překlady:

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. 14. vydání. 5. opravené vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2008.

Bible. Překlad 21. století včetně Deuterokanonických knih. 2. opravené vydání, Praha: Biblion, 2015.

Ostatní literatura:

AGASSO, Domenico, TARZIA, Antonio, ed. *Svatí na každý den: historie, spiritualita, umění: leden - únor - březen.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

BAUCKHAM, Richard. *Jude and the relatives of Jesus in the early church.* New York: T & T Clark International, 2004.

BAUCKHAM, Richard. *Gospel Women: Studies of the Named Women in the Gospel.* Michigan: Grand Rapids, 2002.

BENEDIKT XVI. *O počátcích církve. Promluvy o apoštolech a jejich spolupracovnících.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.

BENEDIKT XVI. *Otcové církve: od Klementa Římského po Augustina.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.

BERNHEIM, Pierre-Antoine. *James, brother of Jesus.* London: SCM Press, 1996.

BLOMBERG, Craig L a Mariam J KAMELL. *James: Zondevan exegetical commentary on the New Testament.* Grand Rapids, Mich.: Zondervan, c2008.

BROWN, Raymond E., Joseph A. FITZMYER a Roland E. MURPHY. *The New Jerome biblical commentary.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, c1990.

- BROWN, Raymond E., Joseph A FITZMYER a Roland E MURPHY. *The Jerome Biblical commentary*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1968.
- BUTTRICK, George Arthur. *The Interpreter's dictionary of the Bible: an illustrated encyclopedia. Volume 1–2*. Vyd. 19. Nashville: Abingdon Press, 1991.
- CARSON, D. A. – MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. Praha: Návrat domů, 2008.
- GNILKA, Joachim. *Ježíš Nazaretský - poselství a historie*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- DONAHUE, John R a Daniel J HARRINGTON. *Evangelium podle Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- DOUGLAS, James Dixon (ed.). *Nový biblický slovník*. Praha: Návrat domů, 1996.
- DUBOVSKÝ, Peter (ed.). *Marek*. Trnava: Dobrá kniha, 2013.
- DUS, Jan Amos – POKORNÝ, Petr (ed.). *Neznámá evangelia: Novozákonní apokryfy I*. Praha: Vyšehrad, 2001.
- DUS, Jan Amos (ed.). *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*. Praha: Vyšehrad, 2003.
- DUS, Jan Amos (ed.). *Proroctví a apokalypsy: Novozákonní apokryfy III*. Praha: Vyšehrad, 2012.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Jana. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2014.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2011.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Marka. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2007.
- FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Matouše. Porozumět Božímu slovu*. Praha: Paulínky, 2009.
- FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 1. Kapitoly 1–12*. Praha: Paulínky, 2017.
- FAUSTI, Silvano. *Skutky apoštolů 2. Kapitoly 13–28*. Praha: Paulínky, 2017.
- HARRINGTON, Daniel J, ed. *Sacra Pagina: evangelium podle Matouše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003.

- CHARLESWORTH, James H., ed. *Ježíš a svitky od Mrtvého moře*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- CHILTON, Bruce a Craig A. EVANS. *James the Just and Christian origins*. Boston: Brill, c1999.
- JOHNSON, Luke Timothy, HARRINGTON, Daniel J, ed. *Evangelium podle Lukáše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005.
- KADLEC, Jaroslav. *Dějiny katolické církve*. Vyd. 3. přeprac. Olomouc: Univerzita Palackého, 1993.
- KLIESCH, Klaus. *Skutky apoštolů. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
- LÉON-DUFOUR, Xavier (ed.) *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Marka*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997.
- LIMBECK, Meinrad. *Evangelium sv. Matouše. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996.
- MAREČEK, Petr. *Evangelium podle Lukáše*. Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2018.
- MAREČEK, Petr. Zapůjčený rukopis ekumenického komentáře na *List Jakubův*
- MAYS, James Luther. *Harper's Bible commentary*. San Francisco: Harper & Row, c1988.
- MOLONEY, Francis J. – HARRINGTON, Daniel J. *Evangelium podle Jana*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2009.
- MRÁZEK, Jiří. *Evangelium podle Matouše*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2011.
- NEUSNER, Jacob a Bruce D. CHILTON. *The Brother of Jesus: James the just and his mission*. Leiden: Westminster John Knox Press, c2001.

- NĚMEC, Petr. *Osoby Nového zákona*. Cheb: Irpen, 2009.
- NOVÁK, Josef. *Eusebius Pamphili. Biskup v palestinské Caesarii. Církevní dějiny. Ecclesiastica Historia*. Praha: Česká katolická charita, 1988.
- ORTKEMPER, Franz-Jozef. *První list Korint'anům*. Přeložil Jaroslav VOKOUN. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- POKORNÝ, Petr. *Evangelium podle Marka*. Praha: Centrum biblických studií AV ČR a UK v Praze ve spolupráci s Českou biblickou společností, 2016.
- POKORNÝ, Petr. *Literární a teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, 1993.
- POKORNÝ, Petr a Ulrich HECKEL. *Úvod do Nového zákona: přehled literatury a teologie*. Praha: Vyšehrad, 2013.
- PORSCH, Felix. *Evangelium sv. Jana. Malý stuttgartský komentář*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998.
- RADL, Walter. *List Galaťanům*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999.
- RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského: Historicko-teologický úvod do Nového zákona*. Praha: Karolinum, 2008.
- SCOTT, John R. W. *Zápas mladé církve. Poselství Skutků apoštolských*. Praha: Návrat domů, 1999.
- SCHNABEL, Eckhard J. *Acts: Zondervan Exegetical commentary on the New Testament*. Grand Rapids, Michigan: Zondervan, 2012.
- SCHREINER, Thomas R. *Galatians*. Grand Rapids, Mich.: Zondervan, c2010.
- STUBHANN, Matthias, Michael ERNST, Friedrich V REITERER a Wolfgang BEILNER, ed. *Encyklopedie Bible*. Bratislava: Gemini, 1992.
- SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny*. Praha: Grada, 2013.
- TICHÝ, Ladislav. *List Galatským*. Praha: Centrum biblických studií, 2016.
- WILLIAM, Patrick. *James the Lord's brother*. Edinburgh: T. & T. CLARK, 1906.

Elektronické zdroje:

The 28th Edition Nestle Aland. Novum Testamentum Graece. Deutsche Bibelgesellschaft

[2019-03-2]. <http://www.nestle-aland.com/en/read-na28-online/>.

CHURCH FATHERS: Contra Celsum (Origen). *NEW ADVENT*,

[2019-27-2]. <http://www.newadvent.org/fathers/0416.htm>

Přílohy

Příloha č. 1 – Fotografie ikony, která zobrazuje svatého Jakuba, prvního jeruzalémského biskupa. Ikona pochází ze 13. století z řeckého kláštera zasvěcenému Janu Teologovi na ostrově Patmos.²²²

²²²Srov. BABIĆ, Gordana. *Ikony*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997, s. 30n.